БІЛІМ КІЛТІ - КЛЮЧ ЗНАНИЙ

№ 12 (174), 2022
Желтоқсан
Декабрь

2011 жылдан бастап ай сайын шығады – С 2011 года выходит ежемесячно

Журнал 2006 жылдың қаңтар-ақпан айынан бастап қазақ және орыс тілдерінде шыға бастады.
Журнал издается с января-февраля 2006 года на казахском и русском языках

(Республикалық ғылыми-әдістемелік педагогикалық журнал
Республиканский научно-методический педагогический журнал)

МАЗМҰНЫ - СОДЕРЖАНИЕ

А. Байдилдаева
Тәрбиенің көзі – ұлттық құндылықтар 3
Ж. Ануарбекова
Бейіндік оқытудағы пәндердің интеграциясы – заман талабы........ 5
Э. Ивышева
Қазақтың ұлттық ойындары арқылы салауатты өмірге тәрбиелеудің мүмкіндіктері........ 11
А. Шамшадинқызы
Орта мектепте Ахмет Байтұрсыновтың идеясымен жаңартылған білім мазмұнының үндестігі........ 13
М. Жаманкулова
Дәуірдің дара тұлғасы А. Байтұрсыновтың 150 жылдығына арналған әдеби-сазды кеш........ 17
А. Аман
Сөйлеу тілі бұзылған мектеп жасына дейінгі балалардың көру-моторикалық координациясын дамыту ерекшеліктері 21
Ж. Темірбаева
Аутизм балалармен коррекциялық жұмыс 25
Л. Жувак, Н. Живило
Интегрированный урок немецкого языка 28
К Зейнуллин
Қазақ халқының тұрмыстық заттарының орындалу техникасы мен материалдарын зерделеу. Торсық жасау технологиясы 32
С. Курмангалиева
Риски и опасности в искусственной среде........ 35
В. Қайрова
Блиц-викторина для 4 классов Enjoy English 39
А. Ережепова
Enjoy English........ 42

ҚҰРЫЛТАЙШЫ:
«Педагог LTD» ЖШС

Редактор:
Гүлжанат ҚҰСТАНОВА

БІЛІМ КІЛТІ - КЛЮЧ ЗНАНИЙ
журналы

20.05.2010 ж. ҚР Байланыс және ақпарат министрлігінде қайта тіркеліп, №10965-Ж куәлігі берілді.

Басуға қол қойылды 26.12.2022 ж.
Сандық басылым.
Тапсырысы: 322.
Басылым индексі: 75488

Редакцияның мекен-жайы:
050036, Алматы қаласы,
Мамыр-2 ы/а, 13-7.
Тел/факс: 8 (727) 255-72-94.
Ұялы тел.:
8 777 303 37 67.
Эл. пошта:
pedagog-ltd@mail.ru

Журнал «Rado Print» баспаханасында басылды.
Алматы қ., Мыңбаев көш., 46, кеңсе 411А

Көркемдеуші және беттеуші:
Нұрзат Раймқұлова

Редакциялық алқа:
Редакционная коллегия:

Н. Омашев — ҚР Жоғары мектеп ғылым академиясының академигі, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, филология ғылымдарының докторы, профессор.

С. Аманжолов — педагогика ғылымдарының докторы, ҚР Білім беру ісінің үздігі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің педагогика факультетінің деканы.

Ә. Дүйсебек — Ы. Алтынсарин атындағы Қазақ Білім академиясының вице-президенті.

А. Миразова — ҚР Білім беру ісінің үздігі, Қазақстанның Еңбек ері.

НАЗАР АУДАРЫҢЫЗ!

Материалдарды компьютерде Times New Roman қарпімен теріп, көлемі 2 беттен аспайтын Microsoft Word файлы ретінде сақтаңыз. Мақала соңында автор туралы толық әрі нақты мәлімет болуы керек. Аты-жөніңізді толық жазыңыз (Мысалы, М.Т., К.С. емес). Мақалаңызға қосымша журналға жазылғандығыңыз жөніндегі **түбіртек көшірмесін** салғаныңыз жөн. Түбіртектің түпнұсқасы өзіңізде қалсын. Ол журналды уақытысында алмаған жағдайда байланыс бөлімшесіне барып, талап етулеріңізге керек болады. Мақаланы мүмкіндігінше Интернет арқылы электронды поштаға (pedagog-ltd@mail.ru, aknur@mail.ru) жіберіңіз. Болмаса, факс арқылы, бағалы хат арқылы редакция мекен-жайына жіберулеріңізге болады.

ОБРАТИТЕ ВНИМАНИЕ!

Представляемые материалы должны быть напечатаны на компьютере и сохранены в формате программы Microsoft Word. Объем не более 2-х страниц. Сведения об авторе должны быть точными и полными. Фотографии высылайте отдельными файлами в формате JPEG, TIFF, не вставляя в текст статьи. К высылаемому материалу приложить копию квитанции о подписке на журнал. Материалы отправляйте электронной почтой (pedagog-ltd@mail.ru, aknur@mail.ru), факсом или заказным письмом.

Учредитель:
ТОО «Педагог LTD»
Главный редактор: Г. КУСТАНОВА
Журнал перерегистрирован в Министерстве связи и информаций РК. Свидетельство №10965-Ж от 20.05.2010 г. Астана.

Подписано в печать 26.12.2022 г.
Печать цифровая.
Заказ 322.

Подписной индекс: 75488
Адрес редакции:
050036, г. Алматы,
Мкр. Мамыр-2, 13-7.
Тел./факс: 8 (727) 255-72-94;
Моб.т.: 8 777 3033767
Эл. почта: pedagog-ltd@mail.ru

Журнал напечатан в типографии «Rado Print».
Адрес: г. Алматы, ул. Мынбаева, 46, оф. 411А

Жарияланған материалдар редакцияның пікірін білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің дұрыстығына авторлар жауапты. Қолжазбалар мен фотосуреттер рецензияланбайды және қайтарылмайды. Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях несут авторы. Рукописи и фотоснимки не рецензируются и не возвращаются. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале допускаются только с согласия редакции.

Тәрбиенің көзі – ұлттық құндылықтар

Аяжан Турбековна БАЙДИЛДАЕВА,
Әл-Фараби атындағы №145 жалпы білім беретін мектеп директорының тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары.
Алматы қаласы.

Жас ұрпақ тәрбиелеуде білім беру жүйесінің басты міндеті өз елінің ұлтжанды азаматын тәрбиелеу. Оқушыларға ұлттық тәрбие құндылықтары негізінде білім мен тәрбие беру зерттеу мәселесінің өзектілігі.

Адам баласының әрқайсының өз өмір жолы болатыны тәрізді, кез келген халықтың, қоғам мен мемлекеттің өз тарихи ғұмыры бар. Ол көне тіршілік көшінде сан алуан кейіпте көрініп келе жатқан күрделі процесс. Әр ұрпақ өзінің бұрынғы ұрпақтың жалғасы болғанынан, өз дәуірінің шыңырауына үн қосып, өз соқпағын іздейді.

Тәуелсіз Қазақстан жағдайында біз сапалы білім, саналы тәрбие беруді ұлттық тәрбиеден қарастыруды тиімді деп есептеуіміз қажет. Өйткені жалпы тәрбиелеу процесі тек қана батыс европа мен американдық үлгіні қабылдап бара жатқанға ұқсайды. Ұлттық тәрбиеде, әсіресе, ана тілі байлығының алар орыны ерекше екені белгілі. Осыны ескере келе, қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқыту барысында тек қана теориялық білім беріп қана қоймай, ұлттық үрдісімізден хабар бере отырып, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру мәселесіне жете назар аударуға тырысу керек.

Бүгінгі күні барша қазақ тілі мен қазақ әдебиеті ұстаздар қауымының алдында тұрған басты міндет білім мен тәрбие берудегі озық ұстанымдарды ұлттық тәрбие құндылықтарымен байланыстыра отырып, әр оқушының қабілетін, талантын ашу, өзіндік ұлттық тәрбиесі мен санасын қалыптастыру.

Себебі Қазақстан әрі батыс, әрі шығыс елі, ерекше ортада тұрған көп ұлтты мемлекет. Оның өзіне тән ұлттық, қоғамдық ерекшеліктері бар. Сондықтан ұлттық тәрбие негізінде оқушылардың бойына ұлттық сезімді қалыптастыру басты міндет болып табылады.

Қазақы дүниетаным, ақыл-ой, тағылымдық ұлағат ғасырлар бойы шыңдалып қалыптасты. Сан ғасырлық ұлттық тәрбиенің этнопсихологиялық негіздерін бір арнаға түсіріп, қазақ ойшылдары мен ағартушыларының, қоғам қайраткерлерінің еңбектеріндегі ұлттық тұлға тәрбиесі туралы ой-пікірлердің дамуын, халқымыздың шынайы ұлттық тұлғасы болған ақын-жазушы, ғалым және қоғам қайраткерлерінің үлгі-өнегесін тәрбие мәселесінде пайдалану.

Оқушылардың ішкі дүниесін, оның рухани-адамгершілік келбетін қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Қазақ этнопедагогикасының бұл арада ерекше мүмкіндіктері бар. Өйткені оның мазмұнында ұлттық құндылықтар жарасымды үйлесім тауып жатады. Мұның өзі халқының өзіне тән ұлттық ерекшелігін терең танып, көре білуге мүмкіндік береді.

Әрбір халықтың тарихи өмірінде қол жеткізген ең құнды дүниелері – рухани және адами қасиеттер, құлықтылық үлгілері бар. Сондықтан да әрбір жаңа ұрпақ үшін мәнді тәрбие-ұлттық тұрғыдағы тәрбие үлгісі болып табылады. Өйткені, мұнда тәрбиенің негізін замандар бойы қалыптасып келген асыл рухани құндылықтар және биік ізеттілік пен құлықтылық тұрғысындағы ұрпақтан ұрпаққа жалғасып жататын, адамның адамдық қасиетін нығайтып әрі асылдандыра түсетін, халықтың даналық өмір салтынан туындап отыратын бұлжымас ережелер мен қағидалар құрайды. Ұлттық тәрбие – адам өмірінің алтын арқауы. Ұлттық тәрбие жалпы –адамзаттық рухани құндылықтарды жоққа шығармайды, қайта солармен үндесіп жатады. Бұлар бір-бірін байытып, құнарландырып отырады. Ұлттық тәрбиеден терендеп нәр алған адам – рухани бай адам. Ондай адам жалпы адамзаттық тұрғыдан мәдени және рухани құндылықтарды бойына тезірек сіңіреді, сөйтіп, толық әрі кәміл адам дәрежесіне тезірек жетеді. Ұлттық менталитет – тұнып тұрған рухани қазына. Халықтың тілі мен мәдениеті болсын, салт-дәстүрі мен наным-сенімі болсын – мұның бәрі де әрбір халық үшін асыл да қымбатты рухани дүниелер. Әсіресе, наным-сенімнің әрбір халықтың өмірінде алатын орны өзгеше.

Ұлттық тәлім-тәрбиенің дамуы мен қалыптасуына үлкен үлес қосқан қазақтың көптеген зиялы оқымыстылары жеке басқа табынудың құрбаны болды, қудалауға түсті. Мұның өзі ұлт мәдениетінің өсуін үлкен тежелуге әкеліп соқтырды. Халық педагогикасы жөнінде ғылыми-зерттеулер жүргізуге шек қойылды. Ұлттық салт-дәстүрлерді дәріптеу, өмірге енгізу санадағы ескінің сарқыншағы деп бағаланды. Халықтық дәстүрлер өзінің қоғамдық мәнін жойып, отбасылық мәнге ғана ие болды. Оның өзі бертін келе, мектеп, жоғарғы оқу орындарының тәрбие жұмыстарының негіздеріне кірді. Тәрбиелік жұмыстар коммунистік идеологияға негізделіп, оқу-тәрбие жұмыстары негізінен орыс тілінде жүргізілуіне байланысты қазақ тілі біртіндеп өмірден шеттеле бастады.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының егеменді ел болып, ана тілінің мемлекеттік тіл болуымен қатар өткен тарихымызды қайта қарап, ондағы рухани құндылықтарды елеп-екшеп және рухани құндылықтардың қорына өлшеусіз үлес қосатын мұраларын зерделеп зерттеу бүгінгі ұрпақ тәрбиесінің керегіне жарату, өзекті мәселелердің бірі болуда. Егеменді ел болған соң сол елдің елдік белгісі ұлттық тәрбиесі айқын көрінуге тиіс.

Ұлттық қасиеттерімізді ұрпақ бойында қалыптасуы қоғам игілігі үшін маңызды. Оқушыларға ұлттық тәрбие

беру кең көлемде жүргізілуі тиіс. Этнопедагогика – ұлттық тәрбие негізі деп білеміз. Ал ұлттық тәрбие ғаламдағы құндылықтарды бойына сіңіріп, өз құндылықтарын арттыра береді. Бірақ ол өндіріс және экономика сияқты «ғаламдастыруға» келмейді, өркениеттілік пен дамып, қалыптасады.Қазақ этнопедагогикасы – өркениеттілік қасиеттерді бойына сіңірген ғылым. Сондықтан оқушылар ұлттық тәрбие құндылықтарымен сусындасын десек, қазақ этнопедагогикасы негізінде ұлттық тәрбие беруіміз керек.Ұлттық тәрбие құндылықтар құралдары болып саналады: ұлттық тіл, ұлттық-әдеп ғұрыптар мен салт-дәстүрлер, ауызекі халық шығармашылығы, ұлттық тарих,ұлттық сәндік-қолданбалы өнер, ұлттық ойындар, тағы басқалар. Әлемдегі барша халықтың өкілдері – өз бойындағы барлық асыл қасиеттері мен құндылықтарын өскелең ұрпағының санасына сіңіруді ғұмыр бойына мақсат етіп келеді. Классикалық жазба әдебиет пен халықтық ауыз әдебиеті үлгілеріндегі тартымды кейіпкерлердің бойындағы ізгілік, махаббат, бақыт, өмір мен бостандық үшін күрес, әділдікті, шыншылдықты, адалдықты жақтау, елін, жерін сүю, еркіндік пен адам құқын қорғау, біріншіден әр ұлттың бойындағы бар асыл қасиет болып саналса; екіншіден ол барлық ұлттарға, бүкіл өркениетті адам баласына тән гуманистік қасиет.Өскелең ұрпақтың өзінің туған Отанына деген шынайы сезімі, ұлттық мақтанышы, азаматтық жауапкершілігінің оянуы – ұлттық тәрбие арқылы жүзеге асары һақ.

Бейіндік оқытудағы пәндердің интеграциясы – заман талабы

Қазіргі қоғамның маңызды проблемаларының бірі – бұл құбылмалы әлеуметтік және экономикалық жағдайда өмір сүріп қана қоймай, болып жатқан құбылысқа белсенді әсер ете отырып, оны жақсартуға бейім тұлғаны қалыптастыру болып отыр.

Осыған орай, баланың дамуындағы маңызды рөлді мектеп атқарады. Нақты осы жерде бала жан-жақты дамитын, өз сезімі мен ойын ашық жеткізуге үйренетін, адам бойында табиғат берген шығармашылық қабілетін жүзеге асыра алатын, балаға қажетті психологиялық тұрғыдағы институттың қалыптасуы маңызды.

Сондықтан бейіндік оқыту бағытындағы мақсатымыз: бейімді-бағдарлы оқытудағы оқушылардың қызығушылық бағытының, қабілетінің дамуына барлық оқыту сатысында жағдай жасай отырып, олардың келешекте ие болуға тиісті кәсібіне бейімделуін қамтамасыз ету.

Аталған мақсатқа қол жеткізу үшін, сапалы оқытуды ұйымдастырудағы жұмыс жүйесінің қалыптасуы қажет. Жұмыс моделі негізгі 3 бөлімнен тұрады:

1. **Бейіндік оқытудың теориялық-әдіснамалық қамтамасыздығы;**

2. **Бейіндік оқытудың құқықтық-нормативтік қамтамасыздығы;**

3. **Бейіндік оқытудың ұйымдық-педогогикалық қамтамасыздығы;**

4. **Бейіндік оқытудың ғылыми-әдістемелік қамтамасыздығы.**

Нәтижесі: Білім беру мазмұның саралау, интеграциялау және кәсібилендіру негізінде оқыту іске асырылады.

1. **Теориялық-әдіснамалық қамтамасыздығы** аясында педагогика тәжірибесінен оқытудың концепцияларын зерттеп келеміз (саралап оқыту, тұлға дамуындағы даралау).

2. **Құқықтық-нормативтік қамтамасыздығы аясында** ҚР Бейіндік оқыту тұжырымдамасын басшылыққа ала отырып, бейіндік оқытуды жүзеге асырудың іс-әрекет жоспарын бекітеміз.

3. **Бейіндік оқытудың ұйымдық-педогогикалық қамтамасыздығы** шенберінде бейіндік оқытудың оптималды құрылымын таңдаймыз:

құрылымның айқындалуы: бір бейінді (қазіргі таңда физика-математикалық) және көп бейінді оқытуды ұйымдастыру, келешекте – биология-экологиялық бейінің ашу.

4. **Бейіндік оқытудың ғылыми-әдістемелік қамтамасыздығы аясында**: білім мазмұнын іріктеудегі оқу жоспарындағы бейіндік пәндерді құрастырылған авторлық қолданбалы және таңдау курстарының бағдарламасы арқылы оқыту және арнайы курстар мен өзіндік білім алу аясында педагогтардың әдістемелік даярлығын жетілдіру.

Бейіндік білім беру бағытындағы оқу жоспарын жасауда ұстанатын қағидалар:

1. **Мектептің бейінің анықтау:** әлеуметтік-психологиялық зерттеулер (Оқушының бейімі, оқушының және ата-ананың сұранысы) мен мектеп мүмкіндігін (материалды-техникалық базасы мен ұстаздардың кәсіби сапалығы) саралау арқылы қосымша білім бағдарламалары арқылы жүзеге асырылады: физика-математикалық бейінге сәйкес мектепте 3 жылдық апробациядан өтіп, облыстық сараптама кеңесінде қорғалып, қолданбалы және таңдау курстары Физика, математика, информатика, биология, химия пәндерінен интеграцияланған авторлық бағдарламалар негізінде жүргізіледі.

2. **Бейіндік оқытуды жоғары оқу сатысында жеңілдету** үшін бейін алды даярлық жұмысы бастауыш және орта буында үнемі және жүйелі түрде жүргізілуі қажет. Мысалы, бастауыш буында дүниетану пәнін оқытуда кеңінен жоба технологиясы қолданысқа еңгізілсе, ортанғы буында оқушылардың оқуға деген қызығушылығын оқу-тәрбие жоспарындағы факультатив, үйірме және секция бағыттарын дамыту арқылы іске асады.

Мектептің тұрақты дамуы педагогикалық кадрлардың тұрақтылығы мен кәсіби сапалығына тікелей байланысты, соңғы 2 жылда сапалық құрам 9% өскен.

Бейіндік оқытудағы дарынды оқушылармен жұмыс бағыты ерекше, себебі бүгінгі таңда академиялық дарындылықты танытқан оқушы – болашақта Еліміздің көшбасшысы, ғылыми жаңалықтардың авторы, жоғары кәсіби маманы.

Соңғы екі жылда бейіндік оқытуымыздың тиімділігі артқан – әлеуметтік-психологиялық бағытындағы кәсіби мамандардың келуі.

Мектеп психологы Кудесова Назира Серікбайқызының оқушылар контингентің зерттеу нәтижесінде дарынды оқушылардың саны мектеп бойынша артылып, дарынды оқушылардың резерві құрылып, дарындылықтың түрлері ашылды: (көшбасшылық, академиялық, зияткерлік, шығармашылық, т.б. сияқты) дарынды оқушылармен жұмыс бағытының салалары да кеңейді. Себебі, жас ерекшеліктеріне сай психологиялық зерттеулер жүргізіліп, оқушылардың танымдық, логикалық ойлау, зейін қабілеттері мен мінез-құлықтарының түрлері анықталды.

Анықталған дарынды оқушылардың қабілеттерін дамыту үшін, оларға үнемі жыл бойы қолдау мен жетекшілік жұмыстары жүргізіледі: **Психологиялық профилактика** дамыту мен ескерту бағыты, **психологиялық коррекция** түзету жолдары арқылы, **психологиялық ақыл-кеңес** жеке және топтық жұмыс арқылы, **психологиялық сауаттандыру** пән мұғалімдеріне бейіндік оқытуды жүзеге асыру үшін.

10-11 сыныптарда бейіндік оқыту толықтай қамтылған авторлық қолданба және таңдау курстарының бағдарламасы арқылы жүзеге асырылады:

11-сыныпта «Алгебра. Есептер шығару техникасы» Шинтемирова Амина Камешқызының таңдау курс бағдарламасы.

10-сыныпқа арналған «АШТМЛ тілі және ФРОНТ- ПЕЙДЖ бағдарламасын терең оқытуға арналған Баяханов Оразбек Дүзелұлының қолданбалы курс бағдарламасы. Осы бағдарламаны негізінде жасаған Жапарова Гүлнәр Аманжолқызының ҰБТ физика пәнін таңдаған оқушыларға арналған «ҰБТ тапсырушысына көмекші» электронды оқу құралы.

10-11 сыныпқа арналған Мустафина Рыскүл Сабенқызының «Химиялық есептің физикалық және математикалық негіздері» қолданбалы курс бағдарламасы.

8-9 сынып оқушыларының бейорганикалық химиядан білімдерін дамытуға арналған Нұрмағанбетов Қайыржан Рақымжанұлының дидактикалық кешені.

Оқушылардың дарындылық қабілеттерін дамыту үшін, қолайлы ортаны жасау мақсатында **«Дарынды оқушылармен жұмыс» бағытының жұмыс моделі** құрастырылған. Жұмыс жүйесі басқару, мазмұндық, құрылымдық, нәтижені бағалау бөлімдерінен тұрады. Барлық бөлімдер бекітілген жұмыс ережесіне негізделіп, жоспарлы түрде және озара байланыста жұмыс жасайды. Жұмыстың тиімділігі дарынды оқушылардың 3 жылдық жетістіктер мониторингісінде көрінісін табады.

Дарынды оқушының тұлғалық қасиеттерін тәрбиелеу үшін оқыту мен тәрбие үрдістері қатар жүргізіліп қоймай, кіріктірілген түрде іске асыру үшін, **«Дарын иесін тәрбиелеудегі жұмыс»** моделі жасалған.

Жұмыс бағытын қорытындылау мақсатында дарынды оқушылардың деректі базасы құрылып, жылдық рейтингісі шығарылады. Рейтинг нәтижесінде дарынды оқушылар **«Дарын иесі», «Жыл көшбасшысы», «Спорт тарланы», «Жыл оқушысы»** атақтарын иеленеді.

Бейіндік оқытудағы дарынды оқушылардың кәсіби тұрғыдан өзін-өзі тануын, өзін-өзі жетілдіру үшін мектепте дарынды оқушылардың «Атамекен», «Зерде», «Айбын» қоғамдастықтары құрылған.

«Атамекен» ұйымы көсбасшылық қабілеттері жоғары, белсенді, шығармашыл оқушыларды өз қатарына қосқан, «Зерде» оқушылардың ғылыми қоғамы академиялық және зияткерлік қабілеттері бар балаларды біріктірген, ал «Айбын» әскери-патриоттық клубы спортпен шұғылданатын, белсенді оқушыларға арналған.

Әр ұйымның бекітілген ережесі, жұмыс жоспары, оны жүйелі түрде іске асыратын ұйымдастыру кеңесі, басқару орталықтары құрылған, арнайы төс белгілері, ұраны, формасы жасалған.

2006 жылдан бастап мектептің оқу-тәрбие үрдісіне халақ педагогикасының тәрбие ұстанымына негізделген және оқу-тәрбие үрдісіндегі сыныптан тыс жұмыстарының ерекшеліктерін ескерген республикалық ғылыми-әдістемелік «АТАМЕКЕН» бағдарламасы табысты енгізілген болатын.

АТАМЕКЕН» бағдарламасы мектепте 31 бағыт бойынша жүзеге асырылады. Бағдарламаға сәйкес мектепте «АТАМЕКЕН» атты кеңес құрылған, оның құрамына 8-11 сынып оқушылары, пән мұғалімдері және әдістемелік бірлестік жетекшілері кіреді.

Барлық сыныптар буын бойынша шығармашылық топтарға біріктіріліп, бағдарламаның бөлімдеріне бөлінген:

1-4 бастауыш сыныптары «Балдырған» тобы «Бүлдіршіндер ата-бабалар әлемінде» атты бөлімі; орта буын (5-8 сынып) «Мұрагер» тобы «Ұлан, оян!» бөлімі; 9-11 сынып «Мирас» тобы «Мұра» бөлімінде.

Оқу жылының ішінде сыныптар өз бағыттары бойынша жұмыс жасай отырып, іс-шаралардың жоспарын құрастырады. (әр айға бір ашық іс-шара). Жұмыс әртүрлі нысанда өткізіледі. «АТАМЕКЕН» кеңесінің міндеті – сыныптарға таңдалған бағыттар бойынша шығармашылық зерттеуді өткізуде көмек беру мен бағалау.

Соңымен қатар, «АТАМЕКЕН» мүшелерінен пікір-талас ойынының қазақ және орыс тілдерінде «Өркениет» және «Эверест» құрама топтары құрылған. Аталған топтар қоғамдық және саяси мәселелер төңірегінде ой қозғап, үнемі қалалық және облыстық пікір-талас ойындарына қатысып жүр.

Бағыттар аясындағы жүргізілген зерттеулерді ғылыми түрде дәлелдеу үшін мектебімізде «Зерде» оқушылар ғылыми қоғамы құрылған. Бүгінгі таң-

да қоғамға 153 оқушы кіреді. Бекітілген жоспар аясында қоғам мүшелері бағыт бойынша ғылыми жаңалықтарды ашып қана қоймай, түрлі қалалық, облыстық, республикалық және халықаралық шығармашылық, зияткерлік сайыстарға қатысып жүр.

Қоғам мүшелерінің соңғы екі жылда барлық деңгейлерде жеткен жетістіктерін салыстырмалы диаграммалардан көруге болады.

Жыл соңында әр сынып мектепішілік «АТАМЕКЕН» фестивалінде зерттелген бағыттары бойынша өздерінің шығармашылық жобасын ұсынады. Фестиваль аясында буындар аралығында үздік сыныптар анықталып, 1-4, 5-8, 9-11 сыныптар арасында «Үздік жоба» атағымен марапатталады.

Бастауыш сынып оқушыларына (1-4 сынып) олардың жас ерекшеліктері мен қызығушылықтарын ескере отырып, «Домбыра-Дастан», «Наурыз», «Төрт түлік», «Ас», «Ою-өрнек» бағыттары таңдауға ұсынылған.

Мысалы, 1-сынып оқушылары ұлттық ою-өрнектердің шығу тарихын, түрлерін, мағынасын зерттейді және оларды оюға үйренеді.

Орта буын оқушылары (5-8 сынып) «Шежіре», «Асыл мұра», «Жібек жолы», «Толғау», «Зергер» бағыттарын зерттейді. Аталған бағыттардағы ашқан жаңалықтары оқушыларға тарих, әдебиет пәндерінен білімдерін тереңдетеді. Сонымен қатар, мектепте бағыт аясында «**Шебер қолдар**» үйірмесінде ұлттық өрнектерді және зергерлік бұйымдарды жасау әдістерін үйренеді. Үйірме мүшелерінің жасаған жұмыстары қалалық, облыстық деңгейдегі республикалық «Халық қазынасын сақтаймыз!» сайысында жүлделі орын алып жүр.

«Мұрагер» және «Мирас» шығармашылық топтарының жобалары жылда сырттай облыстық «Зерде» жобалар байқауына қатыстырылады.

Жоғары буынның (9-11 сынып) «Сөнбес жұлдыздар» бағыты оқушылар тарихи тұлғалар, ақындар мен жазушылар, ғалымдар мен зиялы қауым өкілдері туралы маңызды материалдар жинайды. «Мирас» шығармашылық тобының оқушылары жыл сайын өтетін қалалық, облыстық деңгейдегі сырттай «Халықтың ұлы тұлғалары» ғылыми жобалар және Лисаковск қаласының мұражайымен ұйымдастырылатын аймақтық «Отан неден басталады?» ғылыми жобалар байқауына қатысады.

Біздің оқушыларымыз әлеуметтік белсенділікті, академиялық дарындылықты танытып қана қоймай, сонымен қатар, туған елді сүйетін, елжанды тұлғалар. Мектебімізде 2012 жылдан бастап «Айбын» әскери-патриоттық клубы құрылған. Клуб мүшелері әскери дайындықтың негіздерін меңгеріп қана қоймай, мектептегі ішкі тәртіпті сақтауға көмек береді. Мысалы, «Азаматтық қорғаныс» күніне мектепішілік іс-шара және 7 мамыр «Отан қорғаушылар» күніне «Саптық әндер» сайысын өткізді.

Қорытындылай келе, мектептегі дарынды оқушылардың «АТАМЕКЕН»

ұйымы, «Зерде» ғылыми қоғамы және «Айбын» әскери-патриоттық клубы оқушыларды ұлттық мәдениетпен таныстырып, ұлтжандылыққа тартып, олардың рухани құндылықтарын қалыптастырады және аналитикалық мәдениетін, шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытады. Үздіксіз бастауыш және орта буында тәрбие үрдісімен интеграцияланған оқыту процесі 10-11 бейін сыныптарында бағдарлы оқытудың тиімділігін арттырады. Соңғы үш жылда жалпы мектеп түлектері ҰБТ-де 100% үлгірім көрсетіп келеді, ал дарынды оқушылар «Алтын белгі», «Ерекше аттестатпен» оқуды аяқтап, мемлекеттік грантты жеңіп, техникалық мамандықтарды жиі таңдауы байқалады.

Биология пәнін түлектеріміз жие таңдайтын болғандықтан және 12 жылдық білім беру моделіне көшу аясында бейін алды даярлықты дамыту үшін, биылғы оқу ж. мектебімізде биология-химия пәнінің жоғары санатты мұғалімі Өміржанова Сайран Еспайқызының авторлық 6 сыныпқа арналған таңдау курсы бағдарламасының негізінде «Ғылымдар интеграциясы» атты эксперименталды алаң ашылды. Алаң бағдарламасының авторлары І санатты ағылшын тілі мен орыс тілі пәндерінің мұғалімдері Бахтыбаева Айдын Камалқызы мен директордың ғылыми-әдістемелік ісі жөніндегі орынбасары. **Алаңның мақсаты:** Бейін алды даярлық аясында, интеграциялық түрде 6-сынып оқушыларын «Биология» пәнінең таңдау курсын тереңдетіп қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде Н.А. Оразахынованың «Сатылай кешенді оқыту» (ОСКО) технологиясы арқылы оқыту. Алаң бағдарламасы кезеңдерге бөлініп, 3 жылды қамтиды.

Бағдарламаны жүзеге асыруда күтілетін нәтижелер:

1. Мектепте 12-жылдық ЖМББ стандартының жетік деңгейін жүзеге асыруы мен орта буында бейіналды даярлықты, көптілді оқытуды қамтамасыз ету, функционалды сауаттылықты дамыту;
2. 6-сыныпқа арналған таңдау курсын сатылай, тереңдете оқытуы – келешекте кәсіпті саналы түрде таңдауға жетелейді;
3. Мектепте болашақта 12-жылдық ЖМББ стандартының 11-12 сыныптарда бейіндік оқытуды тереңдету арқылы биология-экологиялық бейінін ашу.

Психолог пен педагогикалық ұжымның оқу-тәрбие жүйесіндегі дарынды оқушыларды дамыту мәселелері нақты тұжырымдамаларға негізделіп, үнемі сараптамалық жұмыстардың жүргізілуі және оларға қолайлы ортаны құру, зерттеу жұмыстарының қорытындысы мен жеке жұмыстарының жүйелігі, білікті мамандарды тарту, соңымен қатар олардың бір-бірімен бірлесуі өз септігін тигізеді деп сенемін.

Ж. АНУАРБЕКОВА,
«№15 орта мектебі» ММ
директорының
ғылыми-әдістемелік ісі жөніндегі
орынбасары.
Рудный қаласы,
Қостанай облысы.

Қазақтың ұлттық ойындары арқылы салауатты өмірге тәрбиелеудің мүмкіндіктері

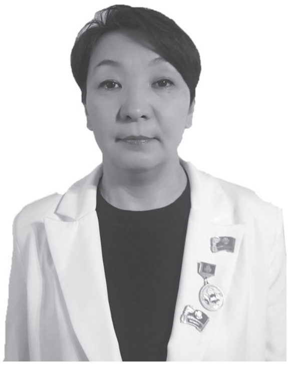

Эльмира Кияковна ИВЫШЕВА,
№1 Құсмұрын ЖББМ дене шынықтыру пәні мұғалімі.
Әулиекөл ауданы, Қостанай облысы.

XXI ғасыр – білімділер ғасыры. Бүгінгі таңда заманымызға сай зерделі, ой-өрісі жоғары, жан-жақты дамыған ұрпақ қалыптастыру – мемлекетіміздің алға қойған аса маңызды міндеті. Тәрбие мен білімнің алғашқы дәні мектеп тәрбие ошағында беріледі. Бала денсаулығының мықты болуы, дене құрылысының дұрыс жетілуі мектеп кезеңде қалыптасады. Бұл орайда біз ұлттық ойындарға үлкен көңіл бөліп отырмыз.

Халық педагогикасына тән жалпы білім беретін мекемеде өнімді де өміршең сала – ойын. Дәстүрлік таным-түсініктен туындайтын қазақ халқының ұлттық ойындары – баланы іс-әрекетке, адамгершілік әдептерді игеруге, ақыл-ойын жетілдіруге, отан сүйгіштікке баулуда, салауатты өмір сүруге тәрбиелеуде тендесі жоқ құрал. Балалар ойындарында жас ерекшелік, физиологиялық дамуына үйлесімді қимыл-қозғалыс, тіл ұстарту, сөздік қорды молайту жағынан өте бай және педагогикалық заңдылықтар тапқырлықпен үйлесімді қиыстырылған. Халқымыздың өмірге дені сау, шыныққан балалар әкелуі жөніндегі өз ұрпақтарына қалдырған үлкен де бай мұрасы – ұлттық ойындар. Ежелден «Адам ақылымен сымбатты» деп санаған халқымыз тұрмыс-тіршілігіне байланысты туған ұлттық ойындарды бала тәрбиесіне лайықтап, шебер пайдалана білген. Балалық кездегі ойындарды тәрбие мәселесінен бөліп қарауға болмайды. Екеуі бірлестікте қарастырылады. Ұлттық ойын – халықпен бірге жасайтын өміршең құбылыс. Ол – балалық шақтың қайталанбас ескерткіші, әрбір тұлғаның, әрбір ұрпақтың кешкен өмірі. Ойыннан бастау алып, ертеңімен сабақтасатын тәлім-тәрбиені бойға қондырып, ойға дарытудың алғашқы машығы.

Халықтың ұлттық ойындарына тән ерекшелік бала ойыны деп жалпы аталғанымен, жеткіншектің жасына қарай ішінара топтастыруға боларлық сипаттар баршылық.

Ұлттық ойындар бала тәрбиесінде негізгі екі жауапты қызмет атқарады: біріншіден, жаттығулар жасап, ұлт ойындарын ойнаған кезде дене дамуы жақсарса, екіншіден, ұлт ойындарының мазмұнын, ойлау тәртібін түсінדірген кезде ұлттық әдет-ғұрпымыздан, өткен өмірімізден хабар береді. Тәрбие жұмысын ұлттық дәстүрге сәйкес жүргізу, ал тәрбиенің негізгі мақсаты – дені сау, ұлттық сана сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, мәдениетті,

парасатты, ар-ожданы мол, еңбекқор, іскер, бойында баска да игі қасиеттер қалыптасқан адамды тәрбиелеу.

1. Ұлттық ойын бала денесінің дұрыс қалыптасуына мүмкіндік туғызады;

2. Ұлттық ойын баланы тек денесін ширатып, денсаулықтарын жақсартып қоймайды, сонымен қатар пәндерден алған білімдерін толықтырады;

3. Ойын арқылы баланың ойлау қабілеті дамиды;

4. Ойын шыдамдылыққа, төзімділікке үйретеді, т.б.

«Бес тас» – өте көне дәуірден келе жатқан, қазақ халқының ұлт ойындарының бірі. Ол еңбек құралдары ағаш, тас, сүйек болып келетін ғасырларда пайда болған деп болжанады. Бұл ойынды кезінде жасөспірімдерден бастап ересек адамдарға дейін ойнаған екен. Ойынға керекті зат бес кішкентей домалақ тас, немесе кейде бес асық болып келеді. Махмұд Қашқаридың «Түркі тілдері сөздігі» еңбегінде бес тас ойыны туралы мағлұмат кездеседі. Бұл мағлұматтар арқылы «бес тас» ойынының сақ-ғұндардан бері келе жатқан ойын екеніне көз жеткізуге болады. Ойыншыны жылдамдыққа, қағылездікке, тез шешім қабылдауға үйрететін, тарихы сонау ежелден басталатын таспен ойналатын ойынның «бес тас» аталу себебі ойында бес тастың пайдаланылуымен байланысты. Әр ойын өзіндік ережесімен ерекше. Бекітілген ережелері – ойынның қаңқасы іспетті. Ойынға әбден машықтанған адам мен қолына алғаш тас ұстаған ойыншыны ажырату оңай. Ал адамзат баласы еңбек құралдары есебінде тас, ағаш, сүйектерді қолданып жүргенде пайда болып, қалыптасқан бес тас ойынын ойнаудың өз ережелері бар. Кез келген ойын белгілі бір ережеге, тәртіпке бағынатыны анық. Бес тас ойынын да ата-бабаларымыз сондай бір керемет ережелермен бекіткен. Яғни бірінші қатысатын адам саны анықталады. Ойынға қатысатын адам санына шектеу жоқ. Кемінде екі адамнан басталады. Ойынға қатысушылар дөңгелене отырады. Ойнау үшін қолға епті, ұстауға ыңғайлы асықтар таңдалып алынады. Көбінесе қойдың асық жілігі пайдаланады, бес асық таңдалады. Ойынды кімнің бірінші болып бастайтынын шешу үшін ойынға қатысушылар кезектесіп бес тасты алақандарына салады да, жоғары серпіп жіберіп, алақандарының сыртымен тосып алады да, қайта серпіп жіберіп, ендігі кезекте қолды серпе қаршып алады. Ең көп қағып алған ойыншы бірінші кезек алады да, қалғандары да сол ретпен кезекке тұрады.

Мен қазақтың ұлттық ойыны «Бес асық» ойынын оқушыларға үйретіп жүргеніме үш жылдай болды. Оқушылардың ойынға қызығушылықтары күнен күнге өсуде. Сабақтың үстінде де, бес табан ойынын қолданып отырамын. Саусақтың ұсақ моторикасын дамытатын ойындар мен жаттығулар өте көп. Бірақ бес асық ойыны да саусақ моторикасын дамытуға көп әсер етеді. Бір сөзбен айтқанда бес асық ойыны денсаулыққа пайдалы. Менің оқушыларым аудандық жарыстарға барып, жүлделі орын алып жүр.

Қорыта келе, ұлттық ойындар арқылы салауатты өмір сүруге тәрбиелеудің бірқатар мүмкіндіктері бар.

Орта мектепте Ахмет Байтұрсыновтың идеясымен жаңартылған білім мазмұнының үндестігі

Алты алаштың басы қосылғанда төр ұстаздыкі» деген сөзді шығарған қазақ халқынан «ұлтым» деп ұрандар ұл мен қыз өсті. Дәл сол ұранды жүрегіне берік ту еткен ұлт ұстазы – Ахмет Байтұрсынұлы. Ұлтым, елім, жерім деп ұран салар ұл бойында қандай қасиет болуы тиіс? Неге қазақ халқы Ахмет Байтұрсынұлы десе өзгеше көзқараста?

Алдымен, алғашқы бастамашы. Тарихқа терең үңілсек, газет – халықтың тілі һәм жүрегі. Осы жүректің соғуына ықпал жасап, халықты оятуға ықпал етіп, ол газет атауына халықтың өз атауын береді. «Қазақ» газеті. Мақсаты мен миссиясы айқын. Әр ісі тек халықты оң жолға салу, сауаттандыруға арналады.

Одан кейін, ғалым. Біз өзі өзімізді қамшылауды ұнатпасақ та, өзгеге мотивация беруді қатты ұнататын халықпыз. Ұлттың осы қасиетін аса байқампаздықпен байқай отырып, маса болып ызыңдап, бостандығыңды берген бас амандығыңнан бастап ояту мақсатындағы «Маса» жинағының авторы. Бұл жай жинақ емес, қазақ халқының қазіргі таңға дейінгі бағдаршамы іспетті. Одан кейін «тіл жұмсар», «баяншы» еңбектері жалғасын таба береді. Қазақ ғалымдары түк жазбаған, біз орыстарды басшылыққа аламыз деген әр адамға мен халық даналығынан бір үзінді, А. Байтұрсынов кітаптарынан бір үзінді көрсету жеткілікті дер едім. 2022 жылы Астана төрінде ұстаздар басын қосып, шетелден ғалымдар келіп, үлкен дәрістер жүргізілді. Бірақ, мәні мен мағынасын сол кезде А. Байтұрсынов ашып, айдар тағып, атау беріп кеткене еді. Тек біз Байтұрсыновтай ойлана алу қажетпіз. Ұлтын сүйген ұлдың ұлылығы мен еңбегінің орасан екендігінің дәлелі осы тұста.

Содан соң, елінің перзенті. Елдің ел болып қалыптасуы, болашағы оның тілінде. А. Байтұрсынов – әліппе авторы. Әр әріпті халықтың болмысына салып, жеңілден қиынға қарай оқу идеясының авторы. Қай әріптен кейін қай әріпті оқыту себебін жазып, талдап, дәлелдеген перзент. XXI ғасыр. Біз жаңалық аштық деп қуанудамыз. Білім жүйеміз – спиральді жүйе. Оңайдан қиынға қарай. Болашақта латын әліпбиіне көшіп, ғылымды тілмен байланыстырып жеңіл қыламыз дейді. Бірақ, біз осы тұста қазақ халқының перзенті о баста тайға таңба басқандай көрсетіп, жазып кеткен дүниесіне назар салмай, шетелден келген ғалымның сол А. Байтұрсынов айтқан ойды айтқанын барша ұстаз аңғарған болатын.

А. Байтұрсынұлының «Қазақ арасында оқу жұмыстарын қалай жүргізу керек» атты мақаласы 1923 жылы «Қызыл Қазақстан» журналының 14-нөмірлі санында басылған. Онда қазақ ауылдарында оқуды жаңа талаптардың негізінде қалай ұйымдастыру керек екені баяндалған. Мұнда көтерілген келесі мәселелер өз мағынасын жойған жоқ. Дәл осы мәселелер бүгінгі таңда да жаңартылған білім мазмұнына сай жаңарып отыратындығының дәлелі болды.

Сөзіміздің дәлелі ретінде 7-сынып қазақ әдебиеті пәні бойынша I тоқсанда «Ең басты байлық» тақырыбын оқытарда 7.1.6.1-коммуникативтік жағдаятқа сай көркем бейнелеуіш, эмоционалды-экспрессивті сөздерді және мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестерді еркін қолданып, диалогке қатысу, пікірталаста тез және дұрыс шешім қабылдай білу [1; 18-б.] деген мақсатты А. Байтұрсынұлы «Тіл – құралда» дағдыландыру, сынау деген сөздер кездеседі. «Тіл – құралмен» балаларды оқытқанда, әр ереже туралы аңдату ережесі болғаннан кейін, балалар әбден түсіну үшін сөйлем-сөйлем сөздерді мақал-мәтелдерді үлгіге алып, олардың ішінен ережеге келетінін жерлерін балаларға тапсырып, басқаларға айттыру деп аяқтайды. Яғни, жаңартылған білім мазмұнына сай келіп отырғандығы, ғалым ойларының астасуы, үндесуі кешегі мен бүгінгінің тура айғағы. [1; 71-б.] Бұл жерде сабақ өтпес бұрын сабаққа қойылған мақсатқа мұқият назар салар болсақ, мақал-мәтелдерді қолдана отырып, пікірталаста, яғни А. Байтұрсыновша айтсақ, «ережеге келетінін жерлерін балаларға тапсырып, басқаларға айттыру» яғни, пікіріңді өзге оқушыларға айт, мақал-мәтелдердің мағынасын түсініп, оны талқылау дегенді тура нақ айтып отыр емес пе?!

Қазақ әдебиеті емес қазақ тілін оқыту барысында да ғалым пікірлермен, еңбектеріндегі негізгі идея үндестік тауып отырады. «Тұманның пайда болуы» тақырыбын өту барысында 7.1.5.1-проблемалық сұрақтарға тыңдалған мәтіннен деректер келтіре отырып, дәлелді жауап беру, өз жауабын өзгенің жауабымен салыстыру, талқылау деген оқу [1; 27-б.] мақсаты қойылған болса, ол А. Байтұрсынұлының «Баяншысында» оқу үйренгенде басты мақсат – керек сөзді жаза білу, жазылған сөзді оқи білу [4; 276-б.] деп келтіреді. Яғни, бұл ой да қазіргі таңдағы оқу мақсаттары жаңартылған білім мазмұнымен сабақтасып, үндесіп жатқандығын көре аламыз. Талдап нақытылап айтсақ, «деректер келтіре отырып, дәлелді жауап беру, өз жауабын өзгенің жауабымен салыстыр» деген мақсат А. Байтұрсыновта «керек сөзді жаза білу, жазылған сөзді оқи білу» яғни, оқи отырып, тақырыптан нақты керек сөзді (деректі) таба біл, жазылған сөзді оқы дейді. Оқу ол өзге сыныптастарына , мұғалімге таныстыру. Қазіргі білім мазмұнына сай айтар болсақ, өз жауабын өзгенің жауабымен салыстыру емес пе?!

Сонымен қатар, 10-сыныпта әде-

биет сабағында «Абай ақынның балаларына арнауы» тақырыбын өту барысында 10.3.3.1-шығарманың идеясын адамгершілік құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу [2; 42-б.] деген мақсат қойылады. Бұл мақсат бойынша оқушылар шығарманы оқи отырып, адамгершілік қасиеттерін автор шығармаларынан таба білу және эссе жазуға дайындық және үй тапсырмасына яки сабақ барысында эссе жазу мақсаты қойылады. Бұл туралы А. Байтұрсынұлының «Жазу да, оқу да бір істеліп қана қойылатын іс емес, мектепте күнде керек болып, күнде істеліп отыратын іс.

Сондықтан мектептен шыққанша жазу мен оқуға балалар төселмек түгіл, әрі барған сайын қайсысын да болса өнер түрге айналдырып, әдемілеп жазу, безендіріп оқу қолынан келетін болады.

Сауаттау әдісінің қызметі жазу мен оқу әдісін алғанша бастапқы кезде болатын қиындықты кеміту, не жоғалту үшін, жүруге үйренгенде балаларға беретін сүйеніш арба сияқты, ши-аяқ тебуге үйренгендерге беретін сүйеніш шана сияқты көмек беру» [3; 317-б.] Қазіргі таңда білім беру саласында шығарма, диктант (жазба жұмысы) мектеп бағдарламасында жоқ. Оқушының сауаттылығын және қазақша білу деңгейі мен сауатты жаза алуын эссе арқылы бағалаймыз. А. Байтұрсыновша айтсақ: «Жазу да, оқу да бір істеліп қана қойылатын іс емес, мектепте күнде керек болып, күнде істеліп отыратын іс» болып тұр.

Қазақ тілі сабағын оқыту барысында «Желдің пайда болуы» тақырыбында 7.2.6.1-оқылым стратегияларын қолдану: комментарий жасау, іріктеп оқу, зерттеп оқу [1; 36-б.] мақсаты қойылады. Бұл туралы ұлт ұстазы өз еңбектерінде былай келтіреді «Әдебиет танытқыш» Байымдаманың зор мүшесі төртеу: бастамасы, ұсынбасы, баяндамасы, қорытпасы деп келтіреді. Яғни оқу барысында жоғарыда да атап өткеніміздей, оқылым стратегияларының негізі басы нақтылап оқып танысу, баяндамасы – комментарий жазу, қорытпасы – керек жерін іріктеп алуды оқушыға үйрету. Міне, қазақ балаларына берген теориялық ақпараттардың тілге жатық болғаны соншалық, қанша ғылыми, қанша жерден өзгеріске ұшыраса да тура А. Байтұрсынов қалыптастырып кеткен қалпын сақтап тұр. Сөзіміздің тағы бір нақты айғағы, А. Байтұрсынұлы ұлт ұстазы деген атау тек жыл сайын өзінің жаңа кейіпін киіп, жаңғырып отыратыны сөзсіз.

Қазақ оқулықтарын жазумен қатар, оқыту методикасына тыңғылықты дайындалып, бастауыш білім беру мен әдебиет теориясына баса басымдылықты беруі ғасырлар бойы жаңғырып отыратын әдіс-тәсілдер топтамасы мен оқыту методологиясын жасауы тек ұлт ұстазына тән қасиет екендігі даусыз. Қазақ тілі оқулығының да, қазақ әдебиеті оқулығының да негізгі ойы үндестік тауып жатыр.

Білімді ұлттар бір-бірінен көшірмейді, білім жарысына түсуі керек. Ең керек әдісті білім беретін мұғалім таң-

дап, қазақ балаларына саралай алады. Білімді ел ол ет жеу, қымыз ішу емес, ауырды жеңілдету, әлемді тану үшін керек. Неше түрлі ғылым ол ауырды жеңілдету мен рахатты молайту үшін арналған нәрселер. Істердің ішіндегі ең керемет іс – ол білім жарысы.

Білім жарысы дегеніміз – бай адам пәлен мың ақшаны бәйгеге тігеді. Оны жұртқа мәлім етеді. Мысалы, пәлен ауруға ем тапқан ғалымға, өнерден жаңа жол тапқан адамға, яки пәлен турасында кітап жазып шығарған адамға береді деп ғалым елге түсіндіріп, білімді ұлт болуға тек білімалушыларды емес, барша халықты шақырады. Ұлт ұстазының әр еңбегі әр сөзі қазіргі таңда өз өзектілігін жойған жоқ. Білім жарысының түр-түрі шығып, А. Байтұрсынов дәуірінде білімді адам болғанымен, білім беру үшін жағдайдың жасалмағандығы, оқулықтардың жоқ болса да, барша қазақ ұлтын білімге шақырып, тек ел үшін істеген әр қызметі ескерусіз қалмады.

Жоғарыдағы деректер замануи ұстаздар мен ұлт ұстазының үндестігі деп білемін. Ендігі айтпағым, А. Байтұрсынұлы туралы өскелең ұрпақтың тек 5-сыныпта А. Байтұрсынұлы «Адамдық диқаншысы» және «Егіннің бастары» мысалы ғана берілген. 5-11 сынып аралығында А. Байтұрсынұлына аз сағат бөліну қаншалықты заңды? Білім саласына өзгеріс енбесе де, сағат санына өзгеріс енуі қажет деп ойлаймын.

Қорытындылай келе, Ұлт жанашыры А. Байтұрсынұлының тұлғалық болмысын турасынан еңбек жолы іс--әрекеті арқылы бағамдап, ол ұлтын, ұлты оны шексіз жақсы көргендігін аңғардық. Елі мен жері үшін аянбай тер төккен А. Байтұрсынұлын білдік. Ұлтқа бәрінің жаны ашуы мүмкін бірақ халықтан бата мен алғыс алу қиын. Оны елім үшін деп емес, перзенттік парызым деп жасаған А. Байтұрсынұлы үлгі болар ұлтының ұлы, бейнесі.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Ермекова Т., Абдирасилова Г., Оданова С., Мунасаева Р. 7-сынып қазақ тілі оқулығы «Арман ПВ», 2017;

2. Дерибаев С., Орда Г., Сатылова А. 10-сынып қазақ әдебиеті оқулығы, «Мектеп», 2019;

3. Байтұрсынұлы, А. Алты томдық шығармалар жинағы 5-том / А. Байтұрсынұлы; Жауапты шығарушы Имаханбет Р.С. – Алматы: Ел-шежіре, 2013. - 384 б.

4. Байтұрсынұлы А. Бес томдық шығармалар жинағы. Әліппелер мен мақалалар жинағы (Төте жазудың тұңғыш әліппелер және ұлттық баспасөздің негізін қалаған көсем сөздер). 4-том / А. Байтұрсынұлы. - Алматы: «Алаш», 2006. - 320 б.

Ақнұр ШАМШАДИНҚЫЗЫ,
ҚазҰлтҚызПУ-дың 1-курс
докторанты.
Алматы қаласы.

Дәуірдің дара тұлғасы А. Байтұрсыновтың 150 жылдығына арналған әдеби—сазды кеш

Мақсаты:

1. Білім алушыларға Ахмет Байтұрсыновтың шығармашылығы, кітаптары, ғылыми еңбектері туралы мағлұмат беру;

2. Ақын өмірін білім алушыларға үлгі ете отырып, өз елін сүюге, оның көркеюіне үлес қосуға тәрбиелеу;

3. Білім алушылардың танымдық деңгейін дамыту.

Сабақтың өту барысы:

- Бүгінгі әдеби кешіміз Ахмет Байтұрсынұлының шығармашылық өмір жолына арналады.

Ахмет Байтұрсынұлы. Осы бір есім елге таныс болғалы «Мен-қазақпын» деген азаматтың бір селт етпейтіні жоқ та шығар.

- Ахмет Байтұрсынұлы өмірі туралы не білеміз, қане ортаға салайық. Ол кісі қай жылы, қай өңірде дүниеге келген?

Ахмет Байтұрсынов секілді біртуар ел перзенттерінің еңбегінің еленіп, есімінің ел тарихында алтын әрпімен жазылуын қамтамасыз ету қазақ тілі мен әдебиетінің ілмегін іліп, зияткер ғалымдардың соңын жалғаған біздің мойнымызда. Ұлттың ғылым-білімге көзін ашқан данасы, рухани тұлға тұтып ұлықтар ұлт ұстазы – Ахметі бар қазақ жұрты қандай бақытты!

1-оқушы:

Биылғы жыл халқымыздың көрнекті қоғам қайраткері, кешегі Абай, Ыбырай, Шоқан салған ағартушылық, демократтық бағытты ілгері жалғастырушы ірі ғалым, көсемсөз шебері, әдебиет зерттеуші, тюрколог, дарынды ақын- аудармашы Ахмет Байтұрсынұлының туғанына 150 жыл толған мерейлі жыл.

2-оқушы:

Ахмет Байтұрсынұлы – қыры мен сыры мейлінше мол адам. Біріншіден, ол қазақ тілінің тұңғыш әліппесі мен оқулықтарының авторы. Ол жазған мектеп оқулықтары 1914-1915 жылдан 1927-1928 жылға дейін пайдаланылып келді. Қазақ оқушыларының бірнеше буыны сауатын Байтұрсынұлының «Әліпбиімен» ашып, ана тілін Байтұрсынұлының «Тіл құралы» арқылы оқып үйренді.

3-оқушы:

Ахмет Байтұрсынұлы – қазақ әнкүй өнеріне де терең ой жіберген ғалым. А.В. Затаевичтің айтуынша, ол шебер домбырашы, әнші болған. Халық әндерін, күйлерін жинаған және олардың шығу тарихын да білген.

4-оқушы:

Табиғатынан аса дарынды туған талапты бала Ахмет 1882-1884 ж.ж. әуелі көзі қарақты адамдардан өз үйінде хат танып, артынан жақын жердегі ауыл

мектебінен сауат ашады да, 1886-1891 ж. Орынбордағы мұғалімдік мектепте оқып, білім алады.

5-оқушы:

1895 жылы 1 маусымнан бастап мұғалім болады. Ақтөбе, Қостанай, Қарқаралы атырабында бала оқытады, өмір, тіршілік күресіне араласады, әділет үшін күреседі, байларға қарсылық білдіреді, патшаның отаршылық саясатын айыптайды.

6-7-оқушылар:

1901 жылдан бастап қолы бос кездерде өзі ізденіп, сан алуан, кітаптар оқиды, әдебиетпен айналысады, оқу құралдарын жасайды, өлең-жыр тудырады. Ел ішінде жас, оқыған, еркін мінезді батыл ойшыл бедел-атағы өсе бастайды.

Ақынның өлеңдері оқылады.

«Оқуға шақыру» өлеңі.

«Адамдық диқаншысы»

Адамдық диқаншысы қырға шықтым,
Көлі жоқ, көгалы жоқ – қорға шықтым.
Тұқымын адамдықтың шаштым, ектім,
Көңілін көгертуге құл халықтың.
Қор болған босқа кетіп еңбек, бейнет
Құлдарға құлдықтан жоқ артық зейнет.
Оттай бер, жануарым, екі аяқты -
Адамдық айуанға қанша қажет
Жаратқан малды құдай не керекке -
Мінуге, сою, соғу, жөндемекке.
Жорта бер қамыт киіп, қамшынды жеп,
Бұйрық жоқ ұрасың деп үндемекке.
Таяққа еті үйренген қойшы жайлап,
Көк есек қозғала ма түрткенге айдап.
Есептен алдағандай болғандар көп,
Жасықты, асыл ма деп, білмей қайрап.

Жүргізуші: Ахмет Байтұрсынұлы – ақын және аудармашы. Оның өлеңдері «Қырық мысал», «Маса», «Үзік» деген аттармен 1912 жылдан 1922 жылға дейін бірнеше рет жарияланған. «Масаға» енген өлеңдер қараңғылық, надандық, шаруаға енжарлық, қазақты шағуға дайын тұрған жылан. Оның иесі аяқтары ұзын, сары маса болып ызыңдап, ұйықтап жатқан халқын оятпақшы (презентация).

Сонау қылышынан қан тамған қаһарлы жылдары жазықсыз мыңдаған адамдар «Халық жауы» деген жаламен айыпталып, жер аударылып кетті. Кейбір деректерге қарағанда 6 млн. адам қуын-сүргінге ұшырап, оның 900 мыңдайы атылған. Сондағы 25 мыңға жуық қазақтың ішінде бес арысымыз: Жүсіпбек Аймауытұлы, Ахмет Байтұрсынұлы, Міржақып Дулатов, Мағжан Жұмабаев, Шәкәрім Құдайбердіұлы болған еді.

...Адам өмірінде болатын аумалы-төкпелі уақыт қайғысымен де, қуанышымен де ерекше айқындалатын болса керек. Ахмет Байтұрсынұлы тағдыр толқындарынан, қайғы-қасірет сілкіністерден, тар жол тайғақ кешулерден өткен еді...

Қарқаралыда мұғалім болып жүргенде патша үкіметінің әділетсіздігіне қарсы наразылық білдірушілердің қатарында болғаны үшін, 1909 жылы Семей түрмесіне қамауға алынады. Кейін қазақ жерінен тысқары жерде тұруға үкім шығарып, 1910 жылдың наурызынан 1917 жылдың соңына дейін Орынбор қаласында тұрады. Семей түрмесінде жатқанда анасына арнап «Анама хат» атты өлең жазды.

«Анама хат» өлеңі

Қарағым, айналайын, қамқор анам,
Арнап хат жазайын деп алдым қалам.
Сені онда, мені мұнда аман сақтап,
Көруге жазғай еді хақ тағалам,
Бара алмай, өтірікші болып әбден,
Семейдің түрмесінде отыр балаң.
Мал ұрлап, кісі өлтірген айыбы жоқ,
Өкімет – өр зорлыққа не бар шараң
«Үмітсіз шайтан болсын» деген сөз бар,
Жолдар көп жәннетке де тарам-тарам.

Репрессия құрбаны болған Ахмет Байтұрсынұлының тағдырынан сахналық көрініске кезек берейік.

ОГПУ тергеушісі (сұсты қатал үнмен):

- Байтұрсынов Ахмет Байтұрсынұлы 1873 жылы Торғай губерниясында бай-болыстың семьясында туған. Ұлты – қазақ. Ол үкіметке қарсы «Алаш» партиясы – ұлтшылдардың жасырын ұйымын құрған. Бұл партия Совет үкіметіне қарсы қастандықтар ұйымдастырған. Байтұрсынов – жат пиғылды, революцияға қарсы, еңбекшілдер үкіметін жек көретін адам. Барып тұрған халық жауы. Байтұрсынов жасырын қазақ ұйымына енген және ұйымдастырушылардың бірі, ол жасырын түрде ұлтшылдық бағыттағы «Алаш» партиясын ұйымдастырған, қазақ әдебиетіне, баспасөзге сол арқылы теріс ықпал жасаған. Қылмыстық істер кодекісінің 58-бабының 7, 8, 11-тармақтарына сай Ахмет Байтұрсынов атылсын!

(*Тергеуші Ахметті жұлқып әкетіп бара жатады)*

Ахмет:

Қинамайды абақтыға жапқаны,
Қиын емес дарға асқаны, атқаны.
Маған ауыр осылардың бәрінен,
Өз ауылымның иттері үріп қапқаны...
Хош сау бол, Қарқаралы, жуылмаған,
Айдай бер қалса адамның қуылмаған.

(*Ахметті жұлқып алып кетеді, сахнаға Ахмет қайра шығады)*

Ахмет:

Мен өлсем де өлемін жөнімменен,
Тәннен басқа не алар өлім менен?!
Өлген күні апарып тығары-көр,
Мен жоқ болман көміліп тәніммененен.
Тән көмілер,көмілмес еткен ісім,
Ойлайтындар мен емес бір күнгісін.
Жұрт ұқпаса-ұқпасын, жабықпаймын,
Ел – бір күншіл, менікі – ертеңгі үшін.

1937 жылы екінші рет ұсталып, сталиндік репрессияның пышағына ілініп, атылады. Қазақ халқы өзінің рухани көсемінен осылайша мәңгіге айрылды.

Асықпаңдар! Артымызда қазы бар,
Тергеп талай, көрлеріміз қазылар...

- деп, өзі айтқандай 1988 жылдың 4 қарашасында Қазақ ССР-нің Жоғарғы Соты Ахмет Байтұрсыновты ешбір қылмысы жоқ деп тауып, оны толық ақтау туралы шешім қабылдады. Сөйтіп, ғалымның адал азаматтық есімі қалпына келтірілді.

Жүргізуші:

- Ахмет Байтұрсынұлы – еңбегі жанған жанның бірі. Істеген ісінің жемісі – соңынан келе жатқан жастар. Оның арты Ахмет Мектебіне тізіліп, кіріп жатқан жас буын, жаңа өсіп келе жатқан қазақ әдебиеті Ахмет өзінің басшысы деп санайды. Ахаң ашқан қазақ мектебі, Ахаң түрлеген ана тілі, Ахаң салған әдебиеттегі елшілдік ұраны – «Қырық мысал», «Маса», «Қазақ» газетінің 1916 жылдағы қан жылаған қазақ баласына істеген еңбегі, өнер-білім, саясат жолындағы қажымаған қайратын біз ұмытсақ та тарих ұмытпайды.

- Әрине, Ахмет тағылымын бір сәтте оқып білуге болмайды. Оны жылдар бойы оқып үйренуіміз керек. Ахмет Байтұрсынұлының ақын, публицист, ғалым, қоғам қайраткері санатында жасаған барлық еңбегі, тартқан қорлық, көрген азабы, болашаққа сенген үміт-арманы – баршасы ұлы миссияны орындауға, туған халқы үшін қасықтай қаны қалғанша қалтықсыз қызмет етуге арналған.

Қорытынды: Ахмет Байтұрсынұлы қазақ елінің тарихи тұлғасы, қазақ ұлтының рухани көсемі, XX ғасырдың реформатор ғалымы. Халқын жайлаған қараңғылықты тым ерте аңғарған Ахмет қызметін Ақтөбеде, Қарқаралы уездерінде, ауылдық, облыстық мектептерде мұғалім болудан бастайды. «Құл халыққа адамшылық тұқымын шаштым» дегенді сол кездері жазған. Ахмет ағартушылықтан өз халқының мұқтажын іздеді. Сауаты, саңылауы жоқ надан қазақты қалың жау еңсесін басып, қара бұлт қаптап, түнше түнеріп тұрғанда, бар күшін аямай, жанын құрбан қылып, жарыққа қарай, өрге сүйреген ұстаз – Ахмет Байтұрсынұлы. Ахмет өмірі мен шығармашылығы келер ұрпаққа мәңгілік өнеге болып қала бермек. Ахметтің рухына тағзым ете отырып, бүгінгі кешімізді аяқтаймыз.

Майра Егізбайқызы ЖАМАНКУЛОВА,
Кентау көпсалалы колледжі қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы.
Түркістан облысы.

Сөйлеу тілі бұзылған мектеп жасына дейінгі балалардың көру—моторикалық координациясын дамыту ерекшеліктері

Аңдатпа. *Мақалада сөйлеудің жүйелі дамымауы кезінде мектеп жасына дейінгі балаларда көру-моторикалық координациясын үйлестіруін қалыптастыру мәселелері қарастырылады. Көру-моторикалық координациясы – бұл визуалды және моторлы анализаторлардың бірлескен және бір мезгілде жұмыс істеуі нәтижесінде қозғалыстар мен олардың элементтерінің үйлесімділігі. Сөйлеудің жүйелі дамымауы кезінде мектеп жасына дейінгі балаларда көру-моторикасын үйлестіру дағдыларын дамыту өте маңызды, өйткені баланың бүкіл өмірі сурет салу, жазу, сонымен қатар көптеген әртүрлі тұрмыстық және оқу әрекеттерін орындау үшін қажет қолдар мен саусақтардың дәл, үйлестірілген қимылдарын қолдануды қажет етеді. Жазу – бұл көру-моторикасын, бүкіл денені дұрыс үйлестіруді, бүкіл қолдың бұлшық еттерінің үйлесімді жұмысын және қолдың ұсақ бұлшықеттерінің жұмысын қажет ететін күрделі үйлестіру дағдысы.*

Түйін сөздер: *сөйлеудің жүйелі дамымауы, көру-моторикасын үйлестіру, түзету-логопедиялық жұмыс, мектеп жасына дейінгі балалар.*

Кіріспе. Мектепке дейінгі білім берудің федералды білім беру стандарттарында (ДО федералды мемлекеттік білім беру стандарттары) мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс істейтін білім беру ұйымдарының мақсаттары мен міндеттері көрсетілген. Стандарттарды іс жүзінде жүзеге асыру мектепке дейінгі білім беру ұйымының түлегі ауызша сөйлеуді жақсы біледі, сонымен қатар жалпы және қол моторикасын дамытады, өз қозғалыстарын басқара алады деп болжайды. Баланың алған дағдылары жазу процесінде көрінетін графомоторлық дағдыларды қалыптастырудың алғышарттары болып табылады.

Бірқатар зерттеушілер М.М. Безруких, О.Б. Иншакова, Т.С. Комарова, А.Н. Корневтің ғылыми еңбектерінде жазуды үйрену мектеп жасына дейінгі балалар үшін өте қиын кезең екендігі атап өтілген. Бұл ретте графомоторлық дағдылардың дамуы саусақтардың, қолдың, зейіннің, көру және мотор жадының, кеңістіктік көріністердің және көру-моторика координациясының ұсақ қозғалыстарының қалыптасу деңгейіне байланысты [1, 13].

Көру-моторика үйлестіру күрделі когнитивті қабілет болып табылады, әсіресе мектеп жасына дейінгі баланың дамуы және оның кейінгі мектепте оқуы үшін маңызды. Сөйлеудің жүйелі дамымауы бар мектеп жасына дейінгі балаларда көру-моторика үйлестіруін қалыптастыру мәселесі мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында жұмыс

істейтін логопедтер үшін өзекті мәселелердің бірі болып табылады (Р.Е. Левина, Н.В. Қайыршева) [2, 153].

Сөйлеудің жүйелі дамымауы мектеп жасына дейінгі балалар көру-моторика үйлестіру көрсеткіштерінің жеткіліксіз қалыптасуымен сипатталады (М.В. Аксенова, Е.А. Кинаш, О.И. Крупенчук, А.Д. Юрова). Ол жерде мынадай деректер бөлінген:

 дәл емес үйлестіру және қозғалыстардың жалпы жеткіліксіздігі;

 қолдың қозғалысын сызықтан тыс шектеу, тегіс сызықтар салу дағдыларының қалыптаспауы;

 қарындашты немесе қаламды дұрыс ұстаудағы қиындықтар, қолмен орындалатын әрекеттерді визуалды бақылауды жүзеге асыру [3, 68].

Материалдар мен әдістер. Б.Г. Ананьев, Е.А. Журавлева, М.А. Матова, Н.Б. Стамбулова, А.В. Стамбуловтың психологиялық-педагогикалық зерттеулерінде адамның психикалық және моторлық дамуының әртүрлі аспектілері арасында көптеген байланыстар орнатылды [4, 143].

Адамның моторлық функциялары күрделі ұйымға ие, қозғалыстарды басқару ми қыртысы деңгейінде және субкортикалық бөлімдер деңгейінде жүзеге асырылады. Кортекс ерікті қозғалыстарды, ал субкортекс еріксіз қозғалыстарды басқарады және ерікті қозғалыстарды жүзеге асыруға қосалқы қатысады [2, 28]. Зерттеулерде Н.А. Бернштейн, С.Л. Рубинштейн психиканың қозғалысты анықтап қана қоймай, моторлық реакцияларда да көрінетінін атап өтті [5, 45].

Қазіргі психологиялық ғылымда «көру-моторикасын дамыту» ұғымына қатысты әр түрлі көзқарастар бар. Олардың кейбірін келтірейік (1-кесте):

Кесте-1. Ғылыми еңбектердегі «көру-моторика координациясы» ұғымы

Зерттеушілер	«Көру-моторика координациясы» мазмұны
А.А. Реан	көру бақылауымен жүзеге асырылатын координациялық қозғалыстарды жүзеге асыру
В.П. Дудьев	Көрнекі және қозғалыс анализаторларының бірлескен және бір мезгілде әрекеті нәтижесінде қозғалыстар мен олардың элементтерінің үйлесімділігі.
Н.М. Гришуткина, В.П. Шмыткова	көздің бақылау функциясы мен қолдың қозғалысы арасындағы байланыс, қозғалысты визуалды бақылау.

1-кестеде келтірілген анықтамаларды талдау визуалды-моторлық үйлестіру – бұл визуалды және бұлшықет – мотор анализаторларының бірлескен және бір мезгілде әрекеті нәтижесінде қозғалыстар мен олардың элементтерінің үйлесімділігі деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Кез келген психикалық функция сияқты көру-моторика координациясының қалыптасуы пәндік-практикалық және графикалық қызметте жүзеге асырылады. Бұл үйлестіру жазуға дайындық дағдыларын қалыптастыруда маңызды орын алады. Жазу процесінде бұл дағды жетілдіріледі, бұл қолдың ұсақ моторикасын және оның қозға-

лысын бақылау функциясын дамытумен байланысты [6, 98].

Сөйлеудің жүйелі дамымауы (СЖД) сөйлеу патологиясының әртүрлі формаларында байқалуы мүмкін (клиникалық-педагогикалық классификация бойынша): моторлы, сенсорлық алалия, балалар афазиясы, дизартрия.

Зерттеу мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау СЖД бар мектеп жасына дейінгі балалардың оптикалық-гностикалық функциялары бұзылған, оптикалық ақпаратты өңдеу қабілеті төмендеген деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Көрнекі қабылдаудың ерекшеліктеріне нақтылық пен ситуация, визуалды бейнелердің төмендігі мен сараланбауы, визуалды іздердің инерттілігі мен нәзіктігі, объект пен жағдайдың біртұтас бейнесінің қалыптаспауы, сондай-ақ сөздің объектінің визуалды көрінісімен тұрақты және адекватты байланысының болмауы жатады.

Қарастырылып отырған санаттағы балалар қозғалтқыш сферасының дамуында артта қалушылыққа ие, мотордың ыңғайсыздығы бар, олар көру-моторика координасин қалыптастыруға теріс әсер ететін күрделі үйлестірілген қозғалыстарды орындауда қиындықтарға тап болады [6, 26].

Сөйлеудің жүйелі дамымауы бар мектеп жасына дейінгі балаларда көру-моторика координациясы ерекшеліктеріне зерттеу жүргізілді. Балалардың қол моторикасын тексеру үшін М.М. Безруких, Л.В. Морозова әдістеменің тапсырмалары қолданылды: 5-7,5 жастағы балалардың визуалды қабылдауының даму деңгейін бағалау [7, 74].

Зерттеу барысында балалар тобына бақылау жүргізілді, алынған мәліметтер жазылды. Бұл әдіс және белгілі бір тапсырмалар сериясы зерттеу міндеттеріне сәйкес өзгертілді. Алынған мәліметтер зерттеудің мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес келетін сөйлеудің жүйелі дамымауы бар мектеп жасына дейінгі балаларда көру-моторика координациясының даму ерекшеліктері туралы түсінік береді.

Эксперименттік жұмыс муниципалды бюджеттік мектепке дейінгі білім беру мекемесінің негізінде жүзеге асырылды. Зерттеуге мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу қабілеті жүйелі түрде дамымаған 20 бала қатысты. Зерттеу әр баламен жеке жүргізілді. Тапсырмалардың мазмұны балалардың жасына сәйкес келді, қол жетімді және қызықты болды. Алынған нәтижелер 2-кестеде келтірілген.

Кесте-2. Эксперименттік топтың көру-моторика координация диагностикасының нәтижелері (баллмен)

Аты-жөні	Әдістеме тапсырмасы									Орындалған тапсырмалар саны
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1. Дана А.	1	0	1	1	0	0	0	0	0	4
2. Ақмоншақ А.	1	1	0	1	1	1	1	0	0	6
3. Береке Ә.	1	1	0	1	1	1	1	0	0	6
4. Самғат Д.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
5. Гүлдей Д.	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2
6. Ақболат Ғ.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
7. Ақтолқын Е.	0	0	1	1	0	0	0	0	0	2

8. Жанат Е.	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
9. Эльвира Ж.	1	1	1	1	0	0	0	0	0	4
10. Талшын Қ.	1	1	1	1	0	0	0	0	0	4
11. Томирис Қ.	1	0	1	1	0	0	0	0	0	4
12. Тұмаршын Қ.	1	1	0	1	1	1	1	0	0	6
13. Жанбота Л.	1	1	0	1	1	1	1	0	0	6
14. Берік Л.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
15. Қаракөз М.	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2
16. Айнамкөз М.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
17. Торғын Ұ.	0	0	1	1	0	0	0	0	0	2
18. Жанәділ Ұ.	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
19. Жеңіс Р.	1	1	1	1	0	0	0	0	0	4
20. Досбол Р.	1	1	1	1	0	0	0	0	0	4
Орташа есеп	0,75	0,7	0,6	1	0,4	0,4	0,4	0,2	2	

2-кестеде келтірілген орташа таңдамалы мәндерді талдау СЖД бар мектеп жасына дейінгі балалар ұсынылған тапсырмаларды өте гетерогенді орындады деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Субъектілер үшін орындау тұрғысынан ең қол жетімдісі 4-тапсырма болды, онда балаларға жоғарыдан төменге қарай түзу сызық салу қажет болды.

Осылайша, зерттеу нәтижелері СЖД бар мектеп жасына дейінгі балаларда көру-моторикалық координациясын қалыптасу деңгейі жеткіліксіз деңгейде (орташадан төмен және төмен) екенін көрсетті, бұл осы бағытта логопедиялық жұмысты ұйымдастыру қажеттілігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Выготский, Л.С. Вопросы детской психологии / Л.С. Выготский. – М.: Перспектива, 2018. – 224 с.
2. Рыжова, Н.В. Развитие мелкой моторики у детей с речевыми нарушениями / Н. В. Рыжова // Логопедия сегодня. – 2009. № 3. – С. 44-45.
3. Метиева, Л.А. Развитие сенсомоторики детей с ограниченными возможностями здоровья / Л.А. Метиева, Э. Я. Удалова.– М.: Национальный книжный центр, 2016. – 192 с.
4. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Издательство «Питер», 2019. – 713 с.
5. Польшина М.А., Суслова Н.М. Логопедическая работа в системе обучения и воспитания детей с речевыми нарушениями / М.А. Польшина, Н.М. Суслова. – Наука сегодня: теория, практика, инновации. XI Международная научно- практическая конференция: Изд-во «Перо». Москва, 2016. – С. 242-247
6. Венгер, Л.А. Домашняя школа мышления / Л.А. Венгер, А.Л. Вегер. – М.: Дрофа, 2010. – 400 с.
7. Дифференциальная диагностика речевых нарушений у дошкольников: методические рекомендации [Электронный ресурс] / Сост. Т.Т. Батышева, Г.И. Орлова, Ю.А. Климов и др., 2017. – 32 с.

Арайлым Серікқызы АМАН,
Абай атындағы ҚазҰПУ 7М01902 – Арнайы педагогика: логопедия мамандығының 2-курс магистранты.
Жетекшісі: А.Н. АУТАЕВА, психол.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ доценті.
Алматы қаласы.

Аутизм балалармен коррекциялық жұмыс

Аутизм» термині (гректің autos – өзі) ассоциациялардың тәжірибе мәліметтерінен алшақтығы, шынайы қарым-қатынасты елемеу» дегенді білдіреді. Бастапқы кезде аутизм науқастардың ерекшелігі, шынайы өмірден қашу және өз-өзімен бұйығы күйде болу деп қарастырылды.

Аутизм себептері. Ғалымдар резидуалды-органикалық фактордың (патологиялық жүктілік, босану, бас сүйек-ми жарақатының жұқпалардың) салдары әсерін негізгі деп есептейді.

Аутизм мидың туа біткен дисфункциясы, сезімдердің тұқым қуалайтын жеткілікті дамымауы нәтижесінде пайда болады немесе ақпаратты өңдеуге қажетті нейронды құрылымдардың дамымай қалуының салдары деген пікір де бар.

Түзеу жұмыстары интеллектуалдық дамуы төмен балаларға қажет, ол сырқат баланың эмоциялық, қарым-қатынас аясын, қоршаған әлемді қабылдау ерекшелігін ескеретін арнайы әдістеме бойынша жүргізілуі тиіс. Ең дұрысы – педагогикалық әсерді, музыкалық, би және басқа сабақтарды міндетті түрде психотерапияны қамтитын кешенді жұмыс. Интеллектуалдық сөйлеу дамуында кемістігі жоқ балалар үшін психотерапия ең маңызды терапиялық құрал болып табылады. Аутизмі бар балалардың бәрінде, олар бұл туралы айтпаса және шағымданбаса да, қорқыныш болады. Ең дұрысы – бір жыл бойы аптасына 3-4 рет сеанс жүргізу. Ең алғаш аутизм деген тернминді 1912 жылы швейцар психиатрі Э. Блэхер ұсынған. Аутизм ауыруын бірінші ашып зерттеген АҚШ психиатры – Лео Каннер. Л. Каннер аутизмді нақты психикалық дамудың бұзылуы деп тапқан және келесі көрсеткіштерін ажыратқан: жалғыздықты жақсы көру, ешқашан адамға тіке қарамау, мимикасының, дауысының ырғағының, жестарының болмауы, эмоциялық тұрғыдан ешкіммен араласпау, біркелкі қимылдарды қайталай беруі. Қазіргі кезде әлемде миллиондаған адам аутизм сырқатына шалдыққан екен.

Аутизм синдромының белгілері:

Аутист бала – ерекше,тәртіпсіз сияқты әсер береді. Бірақ диагнозды ерте қойып, ерте емді жүргізсе, жазылып кетуі әбден мүмкін. Аутист бала ешкіммен араласпайды, ешкімді тыңдамайды, тұйық болады, бірақ өзін ұнатқан адамдарды йіскейді, құшақтайды. Аутист балалар өскен сайын зиятының саты төмендейді, дені сау балада өскен сайын дамуы жоғарыласа, аутизммен ауырған балада керісінше дамуы төмендейді.

Аутизм балаларды 4 топқа бөлеміз: 1-топтағы балалар – аурумен көрінетін сипаттағы балалар үлкен ортада шауып кетеді, 2-топтағы балалар – адамның көзіне тіке қарамайды, нақты сенім болмайды, әлденеден қорқып тұруы мүмкін. 3-топтағы ба-

лалар – аздап белсенді, қөздерінде үрей байқалады. 4-топтағы балалар – аутизмнің жеңіл түрі, мимикасы шектеулі, өздері жай, мінезі тұрақсыз болып келеді.

Аутизм дертіне шалдыққан балаларға Қазақстанда түгел жағдай қарастырылып жатыр: ірі қалаларда оңалту орталықтары ашылуы, инклюзивтік шеберханасы, Тараз қаласында «Асыл мирас» атты аутизм орталығы ашылды. АҚШ-тан тегін көмек алып тұрады. Сонымен қатар, ағартушылық жұмыс жүргізілуде.

Бейресми әлеуметке сүйенсек, бүкіл әлемде 10 мыңнан адам аутизмнен зардап шегеді екен.

Психологтардың айтуынша, аутизм – ми құбылысының өзгеше дамуы. Қазақстанда 35 мыңнан аса бала аутизм дертіне шалдыққан. Оларды оқытуға біздің елде 36 инклюзивтік кабинеттер жұмыс істейді, онда 450 бала оқытылады. Қазақстанда аутизмді емдеу, анықтау диагностикасы дамыған жоқ. Аутизмді анықтау диагностикасы шетелден келіп жатыр. Аутист бала 18 жасқа келгенде диагнозы өзгереді (шизофрения, психиатриялық емханаға жатқызады). Ол дұрыс емес. Аутизм өмір бойы жүреді.

Қазіргі таңда Қазақстанда балалар арасындағы аутизм дертімен күрес күшейтілмек.

Құлақтың естілуі бұзылып жатса, балада аутизмнің нышаны болады деген медициналық болжам бар. Егер баланың құлақтарын мақтамен құлыптаса, аутизм белгілері айқындалады деген ғылыми болжам қойылып отыр.

Мен, Темірбаева Жазипа Хамитқызы Құрық аудандық түзету кабинетінде музыка маманы бойынша жұмыс атқарамын. Ауыр сырқатына қарамастан, өнер додасында жүрген шәкірттерім көп: Тулешов Сұлтан, Дәлубай Алина, Бекбергенұлы Нұрәлі, Абуталуб Фатима.

Ортамызда жүрген дарынды шәкірттерімнің бірі – Тулешов Сұлтан. Вокал номинациясы бойынша менен 4 жылдан жуық дәріс алып, бала аутизмге шалдыққан жеткіншек, үлкен шығармашылық байқауларға қатысып, үнемі жүлделі орындарға ие болды.

Аутизм балаларға музыканың көмегі қандай?

Аутист балалар үшін музыканың көмегі:

1. Жүріс-тұрысын кеңістікке бейімдеу, қолына түрлі заттар беріп, бөлмеде жүргізу;

2. Музыкотерапия аутизм балаларға арналған музыканы тыңдау;

3. Сөйлей алатын балаға өлең жаттату;

4. Психогимнастикалық жаттығу (жалаушалармен бөлмеде жүру, кеңістікті сезіп, түрлі қимыл-қозғалыстар жасау музыкамен);

5. Визуалды көріп, қайталау.

Дарынды балалармен музыка сабақтарындағы коррекциялық жұмыс:

Дарынды шәкірттерімнің бірі – Тулешов Сұлтан (11.08.2004)

Жастайынан бала аутизміне шалдыққан жеткіншекке 2018 ж. бастап вокал сабақтарының оқытуды қарапайым жаттығуларын үйретуден бастадым. Баланың бойындағы талантын, әуенге деген қызығушылығын алғашқы сабақтардан байқадым. Сұлтанның ерекшелігі естіген әуенді сол қалпында өзгертпей қайталайды. Мінезі жұмсақ, ұяң болғандықтан ортаға бейімдеу алғашқыда қиынға соқты. Сахна мәдениетінің ережелерін түсініп, өлеңнің мазмұнын көрермендерге кәсіби шеберлікпен орындауды үйренді. Музыкалық репертуарды ұсынылар алдында оның мүмкіншілігі, психикасының қабылдауы, жас ерекшелігі, физикалық мүмкіндіктері есепке алынып отырды. Оқыту кезеңде әр түрлі әдістерді пайдаландым:

1. Логоритмикалық жаттығулар: са-су-сы-со артикуляциялық қимылдарды пайдаландым;

2. Қолға, аяққа ритмикалық жаттығулар (аяқты аяққа қосу, алға адымдау, артқа адымдау);

3. Музыкатерапия (тыныштандыратын әуенді тыңдау, өзін еркін ұстауға бейімдеу);

4. Аспапта ойнау, ритмды қалыптастыру мақсатында түрлі жаттығулар, психогимнастикалық жаттығулар.

Осы жаттығулардың арқасында Сұлтан көптеген жетістіктерге жете білді.

№6 орта мектепте оқып, ол бар күш-жігерін аямады. Сұлтанның бойындағы адамгершілік, жігерлілік, қарапайымдылық көптеген жаны сау адамдарға үлгі. Менің тілегім осы шәкіртімнің болашағы жарқын болып, өзінің сүйген мамандығының үлгілі иесі болсын деймін. Әрқашан қоғам осындай ерекше білім қажет ететін талантын ескере отырып, қолдау көрсеткені дұрыс деп есептеймін.

Жазипа ТЕМІРБАЕВА,
Құрық аудандық психологиялық-педагогикалық түзеу кабинетінің музыка ритмика маманы.
Қарақия ауданы, Маңғыстау облысы.

Интегрированный урок немецкого языка

Цель урока:

1. Совершенствовать навык анализа лирического произведения;

2. Умение сопоставлять и сравнивать.

Задачи:

Образовательные:

- совершенствовать чтение поэтических текстов;
- способствовать осознанию различий в способах оформлений одних и тех же мыслей в немецком и русском языках на основе сопоставления их переводов.

Развивающие:

- формировать умение логически мыслить и убедительно строить свои рассуждения;
- развивать навыки работы в творческих группах;
- продемонстрировать самостоятельный опыт литературного перевода с немецкого языка на русский язык.

Воспитательные:

- прививать интерес к изучению немецкого языка и литературы;
- показать взаимосвязь немецкой и русской литературы.

План урока:

1. Видео – классическая песня на стихи Гейне. (3 мин);
2. Установка педагогической цели. (Для учеников), (1 мин);
3. Определение групп. (1 мин);
4. Вступление рус. о литературе. (1 мин);
5. Видео – туристический маршрут. (30 мин);
6. Беседа с учениками (2 мин);
7. Актуализация заданий для работы в группах;
8. Групповая работа. (10 мин);
9. Выступление групп с включением видео и аудиоматериалов. (10 мин);
10. Рефлексия. (2 мин);
11. Д/з. Сочинить сказку на немецком языке о Лорелее. (1 мин)

Ход урока:

1. Орг.работа	Класс предварительно разделить на 5 групп, в каждой обязательно есть ученики, изучающие немецкий язык. Каждая группа получает задание, учитель данное задание комментирует: Сегодня мы присутствуем на уроке, посвященному одному из символов немецкого фольклора – Лореляй. Чтобы создать полную картину о Лореляй, каждой группе специалистов необходимо провести соответствующие экспертизы.

	В работе участвуют представители разных профессий: 1) историки – экскурсоводы; 2) психологи; 3) поэтические критики; 4) литературоведы; 5) рекламные агенты. За предложенное время (10мин) они обсудят проблемные вопросы и вынесут свои решения. На столах в папках находится необходимый для этой работы материал. Для полного и объективного анализа всем экспертам необходимо быть предельно внимательными к любой информации, связанной с Лореляй. ПРИЛОЖЕНИЯ: 1. На столы распечатать названия групп; 2. Опорные слова для гидов для составления рассказа; 3. Варианты легенд (на все столы); 4. Стихотворение (всем на столы); 5. Вопросы для анализа стихотворения; 6. Задания для групп; 7. Презентация.
2. Слово учителя	Сегодняшний урок – это путешествие в мир немецкой и русской литературы. Вдумайтесь в слова Л. Толстого: «Искусство есть необходимое для жизни и для движения к благу отдельного человека и человечества средство общения людей, соединяющее их в одних и тех же чувствах». Обратите внимание: «средство общения». Через произведения народного творчества, мифологию, книги, созданные писателями – сынами народа, можно ближе узнать этот народ, познакомиться со страной. Сегодня мы знакомимся с Германией, средним течением Рейна. Почему именно в этих местах зародились легенды о Лорелей?
3. Просмотр видеофрагмента	классическая песня на стихи Гейне
4. Беседа с учениками	Worüber ist die Rede in diesem Lied? (Lorelei, ein Mä dchen, Schiffe, Fischer...)
5. Просмотр видеофрагмента	туристический маршрут «Утес Лорелеи»

6. Беседа с учащимися	В нем. мифологии существует несколько легенд о Лорелее. - Что такое мифология? - Объясните значение слова легенда? - Мифы каких народов вам известны? - Что их объединяет?
7. Слово учителя	Сегодня мы понаблюдаем, как представления людей об окружающем мире отразились в легендах о Лорелее, познакомимся со стихотворением Г. Гейне, написанном на основе этих легенд, проанализируем литературный перевод этого стихотворения русским поэтом А. Блоком.
8. Работа в группах	**Задания для групп.** 1 группа «Гиды» Рассказать о местах, где были созданы легенды о Лорелее, на немецком языке, используя опорные слова. Осуществить синхронный перевод на русский язык. **2 группа «Психологи»** Опираясь на различные варианты легенд, назвать черты характера Лорелеи на русском языке, найти подтверждение в немецких текстах. **3 группа «Поэтические критики»** Работа с текстом стихотворения Гейне на немецком языке. **4 группа «Литературоведы»** Выразительно прочитать стихотворение А. Блока, ответить на вопросы: - Какие чувства владеют лирическим героем? - Найдите примеры средств художественной выразительности (олицетворения, эпитеты). Что они помогают понять? - Каких героев античных и славянских мифов напоминает образ Лорелеи, по чьей вине гибнут моряки? **5 группа «Рекламные агенты»** Создать рекламный буклет-приглашение (можно стихотворный слоган) на немецком и русском языке посетить утес, где, по легенде, сидела Лорелея
9. Защита работ	Выступление групп с включением видео и аудиоматериалов
10. Заключительное слово	Es ist selbstverstä ndlich, dass die Fremdsprachen eine wichtige Rolle im Leben der Menschen spielen. Man braucht jetzt Fremdsprachen auf vielen Gebieten der Gesellschaft. Es gibt viele Berufe, wo man eine Fremdsprache braucht, zum Beispiel Stadtführer,

<table>
<tr><td></td><td>Stewardessen, Zugschaffner, Sekretäre, Dolmetscher. Jetzt sind viele Menschen Handelspartner. Darum müssen auch Unternehmer Fremdsprachen beherrschen. Die Sprachkenntnisse verbessern die Chancen auf dem Arbeitsmarkt. Auβerdem reisen die Menschen jetzt viel und die Fremdsprachen helfen die Geschichte, Kultur, Sitten und Bräuche anderer Länder kennen lernen. Знание нескольких языков помогает людям разных национальностей поддерживать диалог культур независимо от времени, места, возраста, степени владения языком. В 21 веке, когда горизонты расширяются, необходимы связи во всех сферах жизни и не только с отдельными странами, но и со всем миром. Поэтому так важно и актуально знание нескольких языков.</td></tr>
<tr><td>11. Рефлексия</td><td>На этапе рефлексии учителя уже выступали не в роли ученика, поэтому им были предложены следующие вопросы:
Пожалуйста, оцените следующие утверждения по шкале:
5-абсолютно согласна (ен); 4-согласна (ен);
2-не согласна (ен); 1-абсолютно не согласна (ен)
<table>
<tr><td></td><td>5</td><td>4</td><td>3</td><td>2</td></tr>
<tr><td>Урок соответствовал моим ожиданиям</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Материалы урока полезны для моей работы</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Примеры и практические задания были полезны и конструктивны</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Содержание урока и раздаточные материалы хорошо составлены и легко воспринимаются</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table></td></tr>
<tr><td>12. Домашнее задание</td><td>Сочинить сказку на немецком языке о Лорелее</td></tr>
</table>

Л.Н. ЖУВАК,
учитель немецкого языка школы-гимназии №10,
Н.Н. ЖИВИЛО,
учитель русской литературы гимназии№ 5
города Рудный
Костанайской области.

Қазақ халқының тұрмыстық заттарының орындалу техникасы мен материалдарын зерделеу. Торсық жасау технологиясы

Кайрат Сырымович ЗЕЙНУЛЛИН,
№4 жалпы орта білім беретін мектебінің көркем еңбек пәні мұғалімі.
Ақсай қаласы, Бөрлі ауданы, Батыс Қазақстан облысы.

Мақсаты:

- Оқушыларға қазақ халқының көнеден келе жатқан тұрмыстық заттарының бірі торсық жасау технологиясы туралы мәлімет беру;
- Жасалу жолдарын зерттету. Шығармашылық жұмыспен айналыстыру;
- Ұлттық қолөнерді қастерлеуге, ұқыптылыққа, өнердегі сұлулықты түсіне білуге тәрбиелеу.

Күтілетін нәтиже:

- Оқушылар тері илеу әдісі туралы мағұлмат алады;
- Торсық жасау технологиясын меңгереді;
- Тұрмыста торсықты не үшін қолданғандығы туралы түсінік қалыптасады.

Жоба бағыттары:

- Кіріспе;
- Зерттеу жұмысы;
- Шығармашылық жұмыс;
- Қорытынды.

Қазақ халқы ежелден мал өсіріп, көшпелі өмір сүрген халық. Көшпелілер ұғымында ыдыс-аяқ түрлері материалдық игіліктің бірі ретінде молшылық – тоқшылық, ырыс-берекенің көзі деп есептеген. «Шешесін көріп – қызын ал, ыдысын көріп, асын іш» деген қазақ мақалының мән мағынасына назар аударсақ мұндағы пәлсапалық, әлеуметтік терең ой жатқанын аңғарамыз. Демек ұлт тұрмысында ас сақталатын ыдыс-аяқ мәселесін шет қалдырмаған.

Көшпенді өмір салтына байланысты қазақтардың тұрмыстық заттары көшіп қонуға ыңғайланған. Сол себепті де ыдыс – аяқтар алғашқыда арнайы өңдеуден өткен төрт түліктің терілерінен және ағаш материалдарын кеңінен қолданған. Яғни, азық салуға, ас дайындауға сынбайтын ыдыс қажетсінген. Оларға көнек, саба, торсық, бұлқыншақ, мес, сүйретпе, шелек, табақ, ожау, т.б. сынды ыдыс-аяқтары жатады. Міне сол ыдыс-аяқтар тізіміне енетін торсық жайлы сөз етпекпіз.

Торсықты Орталық Азиядағы түркі халықтарының қымыз, шұбат, іркіт құюға арналған ежелгі ыдысы. Мұны, әсіресе, қырғыз, қазақ, түрікмен, қарақалпақ халықтары пайдаланған. Жалпы торсықтың түрлері көп. Олар шимайторсық, өркешторсық, мүйізторсық, т.б. Торсық тігілетін терінің шел майы мен көк етін тазартып, түгін ты-

қырлап қырады. Иленген теріні белгілі пішінге келтіріп пішеді де, шуда жіппен жөрмеп тігеді. Торсықтың бүйірі дөңгелек, мойны жіңішке әрі ұзын болып келеді. Оның аузына ағаш тығын тығады. Тығыны жоғалып қалмау үшін қайыстан бау өткізіп, оның бір ұшын торсықтың мойнына бекітіп қояды.

Әдетте дәстүрлі қазақ қоғамы торсықты түйенің, бұғының, өгіздің мойын терісінен жасаған. Жүні жидітілген теріні қалыпқа салып пішеді де таспамен тігеді. Торсықты саба сияқты қарағайдың бүрімен немесе арша, тобылғымен ыстайды. Қазақ қауымы торсықты тарамыспен тіккен. Ал тарамыс жылқының сіңірінен есіп жасалатын жіп. Ол өте берік және төзімді жіп. Тарамыс тігілгеннен кейін ісініп тесіктерді бітеп тастайды.

Торсықтың ішіндегі ең сәндісі бұл шимайторсық пен мүйізторсық. Бұл торсықтарды ірі қараның қалың терісінен тігеді. Шимайторсықтың бетіне өрнек салады. Шимайторсықтың бүйірі табақ сияқты дөп-дөңгелек пішіндес болады. Мүйіз торсықтың да беті шимайторсық сияқты шауып өрнектеледі, күміс шытыралармен әшекейленеді. Мүйізторсықтың түп жағы дөңгелек болғанымен, екі иіні «қошқармүйіз» ою секілді сәндеп шығарады.

Сол себепті де мұндай торсықтың мүйізторсық деп атауы бар. Өркешторсық атауы атап айтқандай төрт түлік малының бірі түйе өркеш терісінен тігіледі. Терінің жалпақ жағын торсықтың түбіне, жіңішке жағын аузына сәйкес келеді. Пішініне келетін болсақ өркештің пішіні секілді сопақша болып келеді. Өркешторсық түр сипатына орай сәнді болғандықтан әдетте қазақ қоғамы айран, іркіт құйған.

Торсықтың тағы бір қарапайым түріне тоқталсақ. Бұл әрине жанторсық түрі. Оның сыртында ою-өрнек болмайды. Бұл тікелей малшылар мен жолаушылар сусын құйып қанжығасына байлап жүруге арналған ыдыс-аяқтардың бір түрі. Сондай-ақ мұндай торсыққа сүт тағамдарымен қатар сусын көже құюға да болады. Жанторсықты шимайторсық пен мүйізторсық сынды қымыз құйып, қанжығаға байлаған. Мұндай торсық түрін көшіп-қонғанда пайдаланды. Торсықтың шимайторсық пен мүйізторсық екі түрі жай ыдыс қана емес, үйдің жиһазының бірі есебінде саналады.

Тоқсан ауыздың сөздің тобықтай түйіні, торсық бұл өнер, кәсіп, салт-дәстүріміз, мәдениетіміз, асыл мұрамыз, қазынамыз. Торсық бұл әлем халықтарының тамашалайтын көрмесі, қазақ халқының философиясы.

Жан торсық

Мүйіз торсық

Өркеш торсық

Халық тұрмысында мал терілерін қарапайым жолмен ұқсату көптен бері келе жатқан тәсілдердің бірі.

Ірі қара малының иленбеген терісін шылғи тері, ал иленіп ұқсатыл-

ғаннан кейін оны қайыс деп атайды.

Шылғи теріні ұқсатудың екі түрі бар:

Бірі – оның жүнін сылып тастап пайдалану;

Екіншісі – теріні жүнін сылмай-ақ пайдалану.

Негізінен жаңа сойылған мал терісін тұз сеппей орап жылы жерге қойса ол өз-өзінен 2-3 күннің ішінде жидіп жүні түсіп қалады, терінің ең сапалы тұсы малдың жоны мен сауырында, қабырғалық деп аталатын қос қапталында болады. Мойын терісі жұқалау болады, Терісі ең қалың мал – сиыр, содан кейін – түйе, ең жұқа тері – жылқы терісі. Ірі қара терісіне – сиыр терісі. Өгіз, тайынша, бұзау. Жылқы терісіне – бие, жабағы, құлын. Түйе терісіне – атан, бота. Қой терісіне – жабағы, қырықпа, күздік, соғым, тықыр, аң терісіне – түлкі, қарсақ, қоян. Тері қабаты – эпидермис, тері негізі, шел.

Зерттеу жұмысы

Бұл бөлімде оқушылар түрлі ақпарат көздерін пайдалана отырып тері илеу және торсық жасау технологиясы туралы зерттеу жұмысымен айналысады.

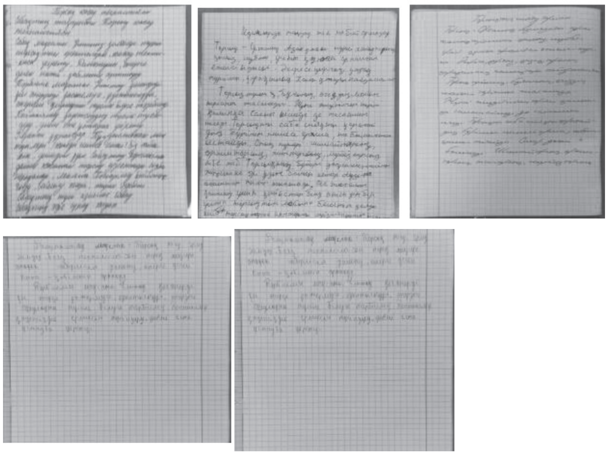

(Оқушы жұмыстары)

Шығармашылық жұмыс. Бұл бөлімде оқушылар топқа бөлініп, торсық жасайды.

(Сарамандық жұмыс барысы)

Қорытынды.

Көрме ұйымдастыру.

Риски и опасности в искусственной среде

Цели обучения, которым посвящен урок:

4.1.4.3 – на основе различных источников выявлять и оценивать риски и опасности в искусственной среде;

4.1.4.4 – планировать свою безопасность в искусственной среде.

Предполагаемый результат:

Все учащиеся будут: – иметь представление об основных источниках опасности; – знать действия при эвакуации;

Многие учащиеся будут: – уметь правильно оценивать различные жизненные ситуации; – соблюдать правила безопасности в быту;

Некоторые учащиеся будут: – применять практические советы для предупреждения поступков, разрушающих здоровье.

Ход урока		
Этапы урока	**Запланированная деятельность на уроке**	**Ресурсы**
Начало урока **1 мин**	**1. Создание положительного эмоционального настроя:** – Посмотрите, друг другу в глаза, улыбнитесь глазками, пожелайте друг другу удачи, выполняя пальчиковую гимнастику с соседом по парте. Желаю (большой) Успеха (указательный) Большого (средний) Во всем (безымянный) И везде (мизинец)	Минутка создания настроения и разминки пальчиков. Соприкасаются пальчиком с соседом по парте и произносят слова.
Середина урока **3 мин**	**2. Актуализация знаний.** - Посмотрите на доску. Соберите картинку. Что вы видите на картинке? (Дом) Какое предложение получилось? (Мой дом – моя крепость) - Объясните смысл пословицы? Почему так говорят? У: - Да, дома мы находим убежище, укрытие от холода, голода, находим понимание и любовь наших близких людей. Немного истории: - Когда древнему человеку надоело жить в пещере без уюта, он придумал много разных вещей, которые бы ему помогали. Ходить к ручью или колодцу ему расхотелось, и он заставил ручей течь к нему в дом. Так появился водопровод. - Жарить мамонтов на костре было очень неудобно, и человек придумал газовую плиту. А сколько электроприборов придумал человек! Невозможно представить современное жилище без телевизора, утюга, пылесоса...	Дети собирают картинку и читают пословицу.

	- Так вот, мы с вами обитаем в искусственной среде. Это та среда, где все создано человеком для своего удобства. - Вот только со временем оказалось, что вещи, сделанные человеком для своего удобства, могут не только помогать. Очень часто в нашем доме, что-нибудь выходит из строя, ломается. Тогда человека подстерегают опасности.	
2 мин	**3. Какие ассоциации у вас возникают с этим словом?** **ОПАСНОСТЬ** ↙ ↙ ↘ ↘ *(боль, слезы, угроза, беда)*	Подбирают ассоциации к слову «опасность»
1 мин	**- Ребята, а где может поджидать вас опасность***? (В доме, на воде, в природе, на улице, в транспорте;* вкратце осветить все опасности***)*** **- Давайте определим тему сегодняшнего урока?** - Сегодня мы поговорим об опасности, которые могут подстерегать нас дома. ***Тема урока: Риски и опасности в искусственной среде.*** Ребята, как вы думаете, где дома вас могут поджидать опасности? *(Вода ,электроприборы, балкон, лифт, газ, отопление****)***	
2 мин	**4. Посмотрите на иллюстрацию и угадайте сказку?** - Все помнят, о чём говорится в этой сказке? - Что козлятам наказывала мама, когда уходила из дому? - А почему пострадали козлята? - Что же делать, если ты дома один, а в дверь стучит незнакомый человек?	Угадывают сказку по иллюстрации.
5 мин	**5. Работа в парах.** - Каждому ряду раздаю листочки определенного цвета, где записаны ситуации. **Ситуация 1:** Что вы станете делать, если кто-то попытается открыть дверь вашей квартиры? **Ситуация 2:** Что вы будете делать, если опасный человек звонит по телефону и спрашивает тебя о том, кто в доме, как тебя звать и когда вернуться родители? **Ситуация 3:** Подходя к подъезду дома, ты увидел незнакомого человека, который хочет зайти вместе с вами. Ваши действия?	Обсуждают ситуации на листочках. Высказываются, другие пары дополняют.
	6. Дебаты. Показ картинки с изображением приборов, лекарств. Класс делится на две группы. **1 группа:** Высказывают свои мнения о том, чем эти предметы полезны.	Взаимооценивание хлопками.

5 мин 1 мин 15 мин	**2 группа:** Рассказывают чем эти предметы опасны. **Вывод:** Эти предметы необходимы человеку для удобства, но любая из этих вещей может быть опасной. Поэтому каждый из нас должен уметь ими правильно пользоваться, знать их свойства и тогда эти предметы не навредят человеку. **7. Физминутка.** - А сейчас давайте отдохнём с пользой для дела. - Встали все. Поднимите руки и потянитесь в тех случаях, когда детям угрожает опасность. И спокойно присядьте, если этой опасности нет. • Уходя из дома, я забуду выключить свет и телевизор; (вверх) • Во время болезни врач назначил мне лекарства; (сели) • Я захотел пить и взял незнакомую жидкость; (вверх) • После работы с ножницами я оставил их на полу; (вверх) • Я залез на подоконник и стал выглядывать в открытое окно; (вверх) • Я взял у папы для игры шило и молоток; (вверх) • Ко мне пришёл друг и мы с ним стали собирать фигурки из конструктора (сели) **8. Работа в группах.** Дети должны составить правила поведения при опасных ситуациях. За помощью могут обратится к учебнику на стр. 81-83 **1 группа**. По иллюстрациям расскажите, что нужно делать и что нельзя (!) делать при возникновении пожара. **2 группа.** Если в квартире почувствовали запах газа. Как в таких случаях действовать. Составьте правила. **3 группа.** Что делать при аварии водопровода? Составьте правила. **- Давайте еще раз вспомним, на какие номера телефоном необходимо позвонить в экстренных ситуациях? (Проставляем номера телефонов)** **9. Тест. Проверь себя.** Теперь проверим, как вы научились применять правила безопасности. Сейчас проведём тестовую работу «Проверь себя». - Если вы согласны с моим утверждением, ставьте «+», если нет «-». 1) Если ты поработал ножом или ножницами, то убери их на место. 2) Если тебе стало плохо, а никого нет дома, то прими лекарство сам.	Результаты наблюдения учителем качества ответов учащихся на уроке. Выполняют физминутку. Учащиеся работают в группах. Обсуждают иллюстрации и составляют правила при возникновении опасности. Защита своих работ. Оценивание «Две звезды одно пожелание» Ученики отвечают на тестовые вопросы.

5 мин 4 мин	3) Если ты хочешь что-то рассмотреть за окном – не свешивайся из него. 4) Если хочешь выключить телевизор – то дёрни за шнур. 5) Если ты не умеешь пользоваться газовой плитой, то не включай её. 6) Не играй со спичками – это опасно. 7) Не разговаривай по телефону с незнакомыми людьми. 8) Не играй и не прыгай в лифте. 9) Никогда не отбирай у собаки миску с едой. **Выполните самопроверку по эталону**. 1) + 2) – 3) + 4) – 5) + 6) + 7) + 8) + 9) + Оцените себя: Если нет ошибок – «5» 1 ошибка – «4» 2 ошибки – «3» 3 ошибки и более – с работой не справились. Поднимите руки, кто себе поставил «5», «4». **10. Работа в рабочей тетради стр. 38, задание С1.** Ученикам необходимо выбрать картинку и написать, какие советы они могут дать детям?	Самооценивание по эталону. Работают в р.т. Выбирают картинку и пишут советы детям.
Конец урока **1 мин**	**Итог урока:** - Что запомнилось? - Что было трудным? - Что понравилось? - Хорошо потрудились сегодня .... Молодцы. - Соблюдайте, ребята, меры безопасности и будьте здоровы. **Рефлексия. Дерево успеха.** На стикерах кратко написать самое важное чему научил вас урок? Какое впечатление осталось у вас от урока?	Дерево успеха. На стикерах записывают свое мнение по поводу урока и вывешивают на дерево.

Салтанат Сериковна КУРМАНГАЛИЕВА,
учитель начальных классов специализированной
школы-интернат для одаренных детей при КазНУИ
г. Астана.

Блиц—викторина для 4 классов Enjoy English

Цели игры:

1) **Личностные:** формирование учебно-познавательного интереса к новому учебному материалу и способам решения новой задачи; развитие навыков сотрудничества со сверстниками, умение работать в команде;

2) **Метапредметные:** формирование умения осознанно строить речевые высказывания в соответствии с задачами коммуникации;

3) **Предметные:** развивать интеллектуальные и познавательные способности учащихся, готовности помочь друг – другу, культуру общения в разных видах коллективного взаимодействия; формировать умения распознавать и употреблять в речи изученные лексические единицы.

Оснащение мероприятия: компьютер, мультимедийная установка, раздаточный материал, таблица для оценивания жюри, ответы к конкурсам викторины для жюри;

Участники мероприятия: 2 команды обучающихся (3 класс); ведущие – ученики 4 классов.

Ход игры

Класс делится на 2 команды

T1: Good afternoon, dear pupils, teachers and guests! We are glad to see you. Today we are playing "Enjoy English". This is the team of the 4th forms. There are our juries!

How do you do children? I think, you don't know English language. And I think you are not coping with tasks. There are seven tasks. I wish you success!

T2: Здравствуйте, дорогие ученики, учителя и наши гости! Мы очень рады вас видеть на нашей блиц-викторине.

Но для начала разрешите представить наших участников.

1 команда:

1. ______________________________
2. ______________________________
3. ______________________________
4. ______________________________
5. ______________________________

2 команда:

1. ______________________________
2. ______________________________
3. ______________________________
4. ______________________________
5. ______________________________

1. **T1:** I want to know how well you can make sentences. We can't manage without verbs. My next task is finding verbs.

T2: Задание 1. Мы не можем обходиться без глаголов и следующее задание – найти глаголы. За каждый правильный глагол – 1 смайлик. Смотрите на экран и выписываете глаголы на ваши листочки.

Команда 1.

RUN WASH SING SONG SIT GO WRITE DOG POST EAT DO PIG READ BOY PLAY

Ответ: wash, run, sing, write, eat, go, sit, do, read, play.

Команда 2.

OLD MOTHER HAVE DANCE BOY WALK CRY DRIVE GARDEN LOOK BUY DRINK DRESS MAKE PLAY

Ответ: have, talk, dance, cry, drive, look, buy, drink, make, play

T2: Эрик.

2. **T2:** Следующее 2 задание «Write and draw» *«Прочитай и нарисуй»*. И так, друзья, в этом задании вам нужно нарисовать все, о чем написано в этом тексте. За пра-

вильное и красивое выполнение задании команды получат по 5 баллов.

This is my ideal school.

My ideal school is yellow with green and red windows. It has got a blue door. There are flowers before the school. In my ideal school, there is a swimming pool with red floor and there is a tennis court behind the school. There is an orange school bus. **T2**: Лена.

3. **T1:** I want to know how well you can translate.

T2 Следующее задание командам – бегло и без ошибок прочитать полученные рифмовки. Команда, которая выполнит данное задание быстрее и качественнее, получает смайлик.

Betty Botta bought some butter,
«But», she said, «this butter's bitter
But a bit of better butter
Will make my batter better».
So she bought a bit of butter
Better than the bitter butter
And it made her batter better.

T2: Одинокий пастух.

1. **T2:** Следующее задание командам предлагается разгадать загадки. Готов обед у миссис Эйбл, для на она накрыла ... (table)
2. Я с иголочки обут, теперь не жмет мне левый ...(boot)
3. Кудрявый очень черный Джек, от солнца стал совсем уж... (black)
4. Очень любит меня Джим, я шоколадное ...(ice-cream)
5. После того как съеден обед, всем детям нужно go to ... (bed)
6. Купите ткани мне отрез, сошью для новой куклы ... (dress)
7. Вот Санта Клауса портрет, он там в наряде цвета ... (red)
8. Прыгнула из лужи прямо на порог, заквакала от радости пучеглазка... (frog)

4. **T1** The next task is to fill in the gaps.

T2 Следующее задание, вам необходимо догадаться, какое слово нужно вставить последним в предложенную строчку. Если команда затрудняется, право на ответ переходит соперникам. За каждый правильный ответ команды получают смайлик.

1. Spring, summer, autumn, w...(winter)
2. Grandmother, grandfather, mother, f... (father)
3. Baseball, football, basketball, t... (tennis)
4. September, October, November, D... (December)
5. Thursday, Friday, Saturday, S... (Sunday)
6. Cheese, ice-cream, butter, m... (milk)

Thank you! You are very clever children. I am very glad!

T2: Музыкальная пауза ученица 5а класса

5. **T1** "Odd Word" – find one odd word in each line.

T2 В следующем 4 заданий команде нужно в каждой строчке найти лишнее слово. За каждый правильный ответ 1 балл.

Команда 1.

1. blue, black, pink, yellow, melon
2. tiger, lion, tulip, elephant, Giraffe
3. summer, winter, tulip rain, spring, autumn

Команда 2.

1. Mother, sister, aunt, dad, doctor
2. English, Russian, Phone, Sport, Mathematics
3. Table, bathroom, armchair, lamp, sofa.

Key: 1. Melon 2. Tulip 3. Tulip / 1. Doctor 2. Phone 3. Bathroom

6. **T1** Spell out words using English alphabet.

Т2 задание расшифруйте слова с помощью алфавита.

Команда 1.

12, 5, 13, 15, 14 (lemon)

7, 9, 18, 1, 6, 6, 5 (giraffe)

Команда 2.

13, 1, 14, 7, 15 (mango)

4, 15, 12, 16, 8, 9, 14 (dolphin)

Т1 Well done my friends, I was very glad to meet you. I like this game. Today you did great job, I think you know English language well. We will meet soon.

Т2 Вот и подошла к концу наша игра. Теперь время подсчитать смайлики и определим победителей!

Подсчет баллов и вручение наград.

Для награждения памятными медалями приглашается команда, победившая в этой игре!

Раздаточный материал

Задание 1. Подчеркнуть все глаголы в строке (1 балл за каждый глагол)

Команда 1.

RUN / WASH / SING / SONG / SIT/ GO/ WRITE / DOG/ POST/ EAT/ DO/ PIG/ READ/ BOY PLAY

Задание 1. Подчеркнуть все глаголы в строке (1 балл за каждый глагол)

Команда 2.

OLD / MOTHER / HAVE/ TALK/ BOY / WALK / CRY / DRIVE / GARDEN / LOOK / BUY DRINK / DRESS / MAKE / KNOW

Задание 3. Перевести предложения (за каждый правильный перевод по 1-му баллу)

Команда 1.

1) I have two brothers.______________
2) My dog and my Cat.____________
3) I am from Kazakhstan.____________
4) There are playing football ________
5) My red pen.____________________

Задание 3. Перевести предложения (за каждый правильный перевод по 1-му баллу)

Команда 2.

1) Sally is cooking a pie.__________
2) She is eating___________________
3) I am ten. _______________________
4) I am driving____________________
5) He is from London_______________

Задание 4. Найдите лишнее слово в каждой строчке. (За каждый правильный ответ 1 балл)

Команда 1.

n blue, black, pink, yellow, melon;

n tiger, lion, tulip, elephant, Giraffe;

n summer, winter, rain, spring, autumn.

Задание 4. Найдите лишнее слово в каждой строчке. (За каждый правильный ответ 1 балл)

Команда 2.

n mother, sister, aunt, dad, doctor

n English, Russian, Phone, Sport, Mathematics

n table, bathroom, armchair, lamp, sofa

Задание 5. Расшифровать слова с помощью таблицы.

(Победитель 3 балла, проигравший 1, ничья – 2 балла)

Команда 1.

15, 1, 24, 13, 18

8, 11, 26, 2, 3, 3, 1.

Задание 5. Расшифровать слова с помощью таблицы.

(Победитель 3 балла, проигравший 1, ничья – 2 балла)

Команда 2.

24, 2, 18, 8, 13

12, 13, 15, 19, 6, 11, 18.

**Виктория Тоғжанқызы
ҚАЙРОВА,
учитель английского языка
КГУ ОШ №4
г. Аксай
Западно-Казахстанская область.**

Enjoy English

Цель: Активизировать ранее изученные лексические материалы по темам: «Алфавит», «Животные», «Числительные». Повышение интереса к изучению иностранного языка.

Задачи:

• научить детей видеть результаты коллективной деятельности;

• повторение и закрепление пройденного грамматического материала;

• закрепление умения наблюдать, сравнивать.

Оборудование: рисунками льва и дельфина, карточки с числами, алфавит, видео-презентация, мешок с запиской, солнышко с лучиками и карточки с записью чисел буквами от 1 до 12, 4 стула, музыкальное сопровождение.

Ход мероприятия

Отборочный тур «Картинка-пазл»

Две картинки (с рисунками льва и дельфина) разрезают на части (частей столько - сколько будет человек в команде). Каждый вытягивает кусок картинки. Первое задание собраться командой и собрать свою картинку.

Представление команд «Dolphin» и «Lion». (На доске пишутся названия команд в два столбика и в течение всего конкурса вносятся баллы за каждое задание.)

I конкурс

Игра «Найди нужное число»

На столе разложены карточки с числами. К столу одновременно подходят по одному представителю от каждой команды. Учитель называет число по-английски. Задача играющих – быстрее взять нужную карточку.

Музыкальная пауза. Песня «Hello!»

II конкурс

Игра «Встань в алфавитном порядке»

Из каждой команды выходят по пять человек и получают по одной букве (одна команда получает заглавные буквы: н/р A, B, C, D, E; а другая маленькие буквы: a, b, c, d, e.) По команде: one, two, three! дети становятся в алфавитном порядке. Побеждает команда, ставшая первая.

Игра со зрителями «Закончи рифму» (названия животных)

У обезьянки – a monkey
Была подружка – a frog – лягушка.
Был дружок – a cock – петушок,
Была сестричка – a fox – лисичка.
Были еще: a rabbit – крольчонок,
a bear – медвежонок,
a duckling – утенок,
a chick – цыпленок,
a lion – львенок,
an elephant – слоненок,
a hare – зайчонок,
a wolf – волчонок,
a tiger – тигренок,
Поросенок – a pig – и был он very, very big!
A black cat – черный кот,
И козленочек – a goat.
И жили они в лесу – in the wood –
И были так хороши – very good.

III конкурс

Игра «Знаете ли вы животных?»

На видео проекторе по очереди для каждой команды появляется изображение животного. За каждый правильный ответ команда получает 1 балл. Если команда затрудняется, то право на ответ получает команда-соперник.

Игра со зрителями

Лотерея «Кот в мешке» (ученики поочередно достают из мешка по одной

записке с заданием; неверно выполненное задание возвращается в мешок)

Задания:

- Сосчитай от 1-10.
- Сосчитай от 10-1.
- Назови 5 цветов.
- Назови 5 животных.
- Назови 5 действий, которые ты умеешь делать.
- Назови 5 видов спорта.
- Назови членов семьи.

IV конкурс

Конкурс капитанов «Чьё солнышко ярче?»

Капитаны команд по очереди выходят к доске. На ней прикреплены два кружка. На интерактивной доске появляется изображение с животным сначала для одного капитана, затем для другого. Их задача – составить как можно больше предложений про этого животного. Каждое правильное предложение – это 1 лучик к солнышку и 1 балл.

Игра с болельщиками «Отгадай загадку»

1) I am red and I have a fine tail, I live in the forest, I like meat. **(A fox)**

2) I do not have wings, but I can fly. I don't have eyes, but I can cry! What am I? ***(A cloud)***

3) I am green I can swim. I cannot jump. I like meat and fish. **(A crocodile)**

4) I can run. I can climb. I can catch (ловить) a mouse. **(A cat)**

5) I live in the river. I am not fish. I am green. What am I? **(A frog)**

6) Clean, but not water,
White, but not snow,
Sweet, but not ice-cream,
What is it? ***(Sugar)***

7) Mary's father has five daughters – Nana, Nene, Nini, Nono. What is the fifth daughter's name? **(*Mary*)**

8) I am purple, yellow, red, and green
The King cannot reach me and neither can the Queen.
I show my colors after the rain
And only when the sun comes out again. ***(A rainbow)***

9) They live in a field
Milk is what they make
They help give us leather
And a juicy steak. **(A cow)**

10) Which alphabet is a hot drink? **(T tea)**

V конкурс

Игра «Числовые бега».

Для игры используются четыре стула и комплект цифр. Команды выстраиваются в колонны друг за другом. Около каждой команды стоит стул, на который они должны приносить карточки с числами со стула, который стоит напротив. На втором стуле разложены карточки с числами от 1 до 12. Числа записаны прописью. Участники команд наперегонки подбегают к своим стульям, берут карточку с числом и переносят на стул, который стоит рядом с командой. Тотчас же в игру вступают следующий игрок команды, и так до тех пор, пока все карточки с числами не будут перенесены. При этом числа надо переносить по порядку. Выигрывает та команда**,** которая быстрее справится с заданием и у которой не будет ошибок.

Подведение итогов и награждение команд

Подведение итогов конкурсно-игровой программы и награждение команд дипломами.

А.С. ЕРЕЖЕПОВА,
учитель английского языка КГУ
«Общеобразовательная школа №4»
г. Аксай
Западно-Казахстанская
область.

Индекс 75487

Білім кілті- Ключ знаний

журналы

Құрметті оқырман қауым!

Қолдарыңызға тиіп отырған журнал мектеп, мектепке дейінгі, арнайы, жоғары оқу орындары мұғалімдері мен оқытушыларына, жалпы оқырмандарға арналған. Журналға «Казпочта», «Ернұрпресс», «Евразия Пресс», «Эврика-пресс» арқылы жазылған тиімді. Жазылу ай сайын жүргізіледі.

Мекен-жайымыз: 050036, Алматы қаласы, Мамыр-2, 13-7.

Қиып алыңыз да, жазылыңыз!

Басылым индексі
АБОНЕМЕНТ
75488

Білім кілті-
Ключ знаний

Комплекті саны

2023 жылға, айлары

қайда

(почта индексі) (мекен-жайы)

кімге (аты, жөні)

Тасымалдау карточкасы
75488
Басылым индексі

ПВ орны

Бағасы | Жазылу мекен-жайын өзгерту | ...теңге ...теңге | ...тиын ...тиын | комплекті саны

2023 жылға, айлары

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

қайда

қайда

(почта индексі) (мекен-жайы)

кімге

(аты, жөні)